

Bulletin van de Van de Poll-Stichting voor Zeister geschiedenis 1982

<https://hdl.handle.net/1874/9649>

Van de Holl-Stichting Zeist

12e jaargang, maart 1982, nummer 1

B u l l e t i n van de Van de Poll-Stichting
voor de Zeister geschiedenis

12e jaargang, maart 1982, nummer 1

=====

Redacteur:

K. Schar ten, Oirschotlaan 11

Dagelijks bestuur der Stichting:

Drs H.J. Eijsink,
voorzitter, Oranje Nassaulaan 3

Mr dr A.A.H. Stolk,
vice-voorzitter, Krullelaan 28

Mr dr V.A.M. van der Burg,
secretaris, Griffensteijnselaan 77

Dr J. Meerdink,
tweede secretaris, Laan van Beek en Royen 2

L. Visser,
penningmeester, Lommerlust 17;
postgiro: 3.840.383 t.n.v. de
Van de Poll-Stichting;
bank: Algemene Bank Nederland
te Zeist (postgiro 30.549),
t.g.v. rekening 55.86.18.049
van de Van de Poll-Stichting

Drs Th.G.P.M. Ruijs,
tweede penningmeester, Jufferstraat 36

=====

Archief: het Slot, Zinzendorflaan 1

Het archief der Stichting is geopend op:

dinsdag van 10.30 - 15.00 uur

woensdag van 10.00 - 12.00 uur

Vrijdag 19 december 1980 kwam de Raad van Beheer in het Slot bijeen. In deze vergadering kwamen vooral de activiteiten van de werkgroepen ter sprake, met name van de werkgroep plaatselijke monumentenlijst en de excursiecommissie. Daarnaast werd gesproken over de publikaties en lezingen.

Vrijdag 30 januari 1981 kwam het dagelijks bestuur bijeen ten huize van de vice-voorzitter. De vergadering was gewijd aan de opvolging van de secretaris, mr dr H. Emmer, die aankondigde te willen bedanken per 1 juli 1981. Afsproken werd dat vanaf die datum mr dr V.A.M. van der Burg, de tweede penningmeester, het secretariaat zou waarnemen. Als opvolger van de tweede penningmeester zou drs Th.G.P.M. Ruijs voorgedragen worden. Voorts deden in deze vergadering de dames Mollen en Bertoen verslag van hun werkzaamheden. De heer Meerdink berichtte over zijn activiteiten als lid van de begeleidingscommissie plaatselijke monumentenlijst. Tenslotte werd besloten tot de reducering van de prijzen van een aantal publikaties van de Stichting.

Op 16 mei vond de excursie plaats naar IJsselstein, waar het stadhuis met museum, de grote kerk en de kasteeltoren werden bezocht.

Woensdag 3 juni hield de provinciaal archeoloog, drs W.J. van Tent, in het Slot een lezing over het onderwerp: "Het werk van de provinciaal archeoloog met name in de provincie Utrecht". Op de Historische Dag van de Stichtse Culturele Raad te Rhenen op 30 mei was onze Stichting door de dames Mollen en Bertoen vertegenwoordigd.

Vrijdag 19 juni vergaderde het dagelijks bestuur ten huize van de vice-voorzitter. In deze vergadering werd afscheid genomen van de eerste secretaris mr dr H. Emmer, die 13 jaar deze functie bekleed heeft. De heer Emmer gaf als zijn wens te kennen lid van de Raad van Beheer te willen blijven. De Stichting is de heer Emmer veel dank verschuldigd voor het in de afgelopen jaren

verrichte werk. Vanaf 1 juli treedt als waarnemend eerste secretaris mr dr V.A.M. van der Burg op. Voorts werd besloten tot publikatie van het boek: "De molens van Zeist" van dr K.W. Galis. Tevens kwam aan de orde de kwestie van de voortgang van de uitgave van de "Bronnen voor de Geschiedenis van Zeist". Ten slotte vond een eerste gedachtenwisseling plaats over de opzet van de "Open dag" op 12 september a.s.

Dinsdag 28 juli vergaderde het dagelijks bestuur in het Slot over de voortzetting van de uitgave van de "Bronnen". Besloten werd de gepensioneerde ambtenaar mr F. Doeleman te Utrecht te benaderen met het verzoek dit werk op zich te nemen onder begeleiding van de heren Andries en Graafhuis, beiden verbonden aan de Gemeentelijke Archiefdienst te Utrecht. Tevens werd een afrondende bespreking gehouden m.b.t. de "Open dag" van 12 september a.s. De nadere uitwerking van deze activiteit werd gedelegeerd aan de heren Stolk, Van der Burg, Visser en Ruijs.

Zaterdag 5 september vond de dagexcursie plaats naar Bunschoten en Spakenburg.

De "Open dag" op 12 september van 10.30 tot 17.00 uur in het Slot is een succes geworden. Meer dan 500 mensen bezochten het Slot, waar de kamer van de Van de Poll-Stichting voor het publiek was opengesteld. Tevens was een tentoonstellingszaal ingericht met een keur uit de verzameling van de Van de Poll-Stichting: de iconografische atlas, de geografische kaarten, de ansichten, de krantenknipsels en de aanwinsten van de afgelopen jaren, alsmede voorwerpen betrekking hebbende op de familie Van de Poll. Op deze wijze vierde de Stichting het 30-jarig bestaan. Ook een wandeling door oud-Zeist was georganiseerd, waarin de kerk van de Broedergemeente en de N.H. kerk aan de Eerste Dorpsstraat waren opgenomen. Tevens werden er op die dag in het Slot extra rondleidingen gehouden. Zonder de medewerking van de Zeister Kunststichting en de dames Mollen en Bertoen was deze activiteit van de

Stichting onmogelijk geweest. Rond de "Open dag" verschenen in de plaatselijke pers artikelen die de aandacht voor het werk van de Van de Poll-Stichting vroegen. Die dag meldden zich ook nieuwe contribuanten. De opening vond plaats om 10.30 uur door de vice-voorzitter. Aan de auteur van "De molens van Zeist" werd toen het eerste exemplaar aangeboden.

Op woensdag 4 november vergaderde het dagelijks bestuur weer in het Slot ter voorbereiding van de vergadering van de Raad van Beheer. De Stichting is de dames Mollen en Bertoen voor hun werkzaamheden grote dank verschuldigd. De iconografische atlas is goeddeels opgezet. De documentatie is bijna geheel bij. Ook de andere archiefwerkzaamheden maken goede vorderingen. Met het opstellen van een toegankelijke catalogus van de bibliotheek is een begin gemaakt. Genoemde dames en de heer K. Scharten ontvangen op dinsdagmorgen en woensdagmorgen in het Slot regelmatig bezoekers. Zij verstrekken aan hen ook de nodige inlichtingen.

Er zijn in de verslagperiode weer vier "Bulletins" verschenen. Aan de heer K. Scharten is de Stichting voor zijn redactiewerkzaamheden grote dank verschuldigd.

Het aantal contribuanten vertoont de zo gewenste stijging en bedraagt thans 436.

V.A.M. van der Burg
wnd eerste secretaris

Verslag van de Archeologische Werkgroep over 1980/1981

Reeds werd in het verslag over 1980 - niet gepubliceerd in ons Bulletin - vermeld, dat in dat jaar het terrein-verkennen in onze gemeente - en aangrenzend oostelijk gebied - grotendeels stillag.

Het zoeken naar meer grafheuvels dan de al ontdekte twintig in de buurtschap Austerlitz werd toen beëindigd; met toestemming van Staatsbosbeheer en in presentie van de provinciale archeoloog, de heer W.J. van Tent, werden evenwel in 1981 twee van die heuvels onderzocht en hoewel echte vondsten (scherven e.d.) niet werden aangetroffen, was datering in de IJzertijd (o.a. door de plaggen-opbouw van één der tumuli) mogelijk (500 - 0 v. C.). Bovendien werden nog een tweetal hogere grafheuvels - voornoemde heuvels zijn namelijk maximaal 50 cm hoog - gevonden, welke vermoedelijk uit de oudere Bronstijd (2000 - 500 v. C.) afkomstig zijn. Interessant is - ook van elders bekend - dat alle heuvels ongeveer op één lijn liggen; misschien aan een prehistorische weg? 1). Deze heuvelrij bevindt zich nabij de grens met de Leusderhei, waar reeds eerder prehistorisch materiaal (maalstenen, tumuli enz.) is ontdekt, dat wil zeggen vooral tussen de 20 en de 30 meter hoogtelijnen in het dekzandgebied.

Op verzoek van de boswachterij werd een onderzoek ingesteld, in 1980, naar sporen van het franse kampement van generaal Marmont, waarbij men twee redoutes (vooruitgeschoven versterkingen - in dit geval van aarde - om het kamp te beschermen) vond. De boswachterij wil ze herstellen en opnemen in een wandelroute. In datzelfde jaar had archief- en veldonderzoek plaats naar de historie van Wallenburg, ook in die omgeving gelegen. In 1981 is de aarden omwalling onderzocht, waarbij werd geconstateerd, dat deze wel drie à vier maal was verhoogd. Ook wat scherven zijn aangetroffen, evenals - binnen het omwalde terrein - fundamenten van gebouwen. De afdeling Utrecht e.o. van de Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland (A.W.N.), met name de "zandgronden-werkgroep", welke bovengenoemd speurwerk verrichtte, wil t.z.t. over een en ander een publikatie doen verschijnen.

dr K.W. Galis

1) zie ons Bulletin X, 1980, pag. 6. En de illustraties in "Verleden Land", Amsterdam, 1981, pag. 51 en 62/63.

Verslag excursiecommissie

In 1981 werden twee excursies georganiseerd, te weten op zaterdag 16 mei een middagtocht naar IJsselstein en op zaterdag 5 september een dagexcursie naar Bunschoten en Spakenburg.

Financieel overzicht

Saldo per 1 januari 1981		f	36,84
Excursie op 16 mei:			
39 deelnemers à f 15,--	f	585,--	
onkosten	"	<u>502,50</u>	
voordelig saldo		"	<u>82,50</u>
		+ f	119,34
Excursie op 5 september:			
35 deelnemers à f 29,--	f	1.015,--	
onkosten	"	<u>1.117,50</u>	
nadelig saldo		- "	102,50
Saldo excursies		+ "	16,84
Rente excursierekening		"	<u>1,97</u>
Saldo per 1 november 1981		f	18,81
			=====

L. Visser

a. Open dag

Ter gelegenheid van het 30-jarig bestaan van de Van de Poll-Stichting is op 12 september in het Slot een "Open dag" gehouden. In dat kader is een overzichtstentoonstelling georganiseerd van de verschillende verzamelingen, welke in de loop der jaren door onze Stichting opgebouwd zijn: zo konden de bezoekers van de "Open dag" inzage krijgen in de bibliotheek, de topografische atlas, de kaarten en de krantenknipsels.

Naast deze algemene informatie werd in de expositie ook ingegaan op drie specifieke thema's, te weten:

- "het oudste gedeelte van Zeist" (onder welk thema ook de bewoners van het huis "Beek en Royen", de familie Van de Poll);
- "de zeister molens" (in verband met het dezelfde dag verschenen boek van dr K.W. Galis);
- de zeister muziekverenigingen.

Het eerstgenoemde thema was zodanig opgezet, dat aan de hand van foto's als het ware een wandeling door het verleden gemaakt werd, beginnend bij het Slot, langs de Brouwerij, over de Karpervijver, door het oude dorp met de Oude Kerk en - via het Broederen Zusterplein - weer terug naar het Slot. Om te laten zien wat er nog van dit oude Zeist resteert, was tevens een werkelijke wandeling opgezet, waartoe aan de bezoekers een speciaal voor deze dag geschreven routebeschrijving werd uitgereikt. De route en tekst zijn mede ontleend aan de historische wandeling, welke de V.V.V.-Zeist regelmatig organiseert. Ook van de heer Blijdenstein (kunsthistoricus bij de gemeente Zeist) ontvingen we gegevens ten behoeve van deze routebeschrijving. Gedurende de "Open dag" be-

stond tevens de mogelijkheid, de Oude Kerk en de kerk van de Evangelische Broedergemeente te bezichtigen; de betrokken gemeentes waren zo bereidwillig hieraan hun medewerking te verlenen.

Aan deze "Open dag" hebben verschillende sympathisanten van de Van de Poll-Stichting meegewerkt. Met name dienen daarbij de dames Bertoen en Mollen genoemd te worden, die de selectie van het algemene materiaal voor haar rekening genomen hadden en de heer Halberstadt, die betrokken was bij het voorbereiden van het thema "het oudste gedeelte van Zeist", evenals bij de beschrijving van de historische wandeling. Bij de inrichting van de expositie dient - naast de inzet van de hiervoor genoemden en van verschillende leden van de Raad van Beheer - niet onvermeld te blijven de medewerking van de Zeister Stichting voor Kunst en Cultuur.

b. Expositieruimte in de toren van de Oude Kerk

Door de Van de Poll-Stichting wordt momenteel de mogelijkheid onderzocht de uit de 12e eeuw daterende toren van de Oude Kerk in te richten als permanente - zij het alleen op aanvraag te bezoeken - expositieruimte. Wij hopen in het volgende verslag hierover meer te kunnen berichten.

Th. Ruijs

Portret ritmeester Jhr E. de Pesters

Bij mijn artikel: Zeist en het geslacht de Pesters, Bulletin (II), 1981, blz. 21 e.v. was op blz. 38 een portret van een onbekend lid van het geslacht De Pesters gevoegd. Mr E.J. Wolleswinkel, wetensch. medew. van de Stichting Iconographisch Bureau te 's-Gravenhage heeft mij bij schrijven van 26 juni 1981 bericht dat het portret betreft Jhr Ernestus de Pesters (1808-1895) geschilderd door de Utrechtse schilder Jonxis.

Mr Dr V.A.M. van der Burg

Fragment-genealogie van het schoutengeslacht Van Dam te Zeist

I. Inleiding

Zoals ik reeds eerder opmerkte, behoeft het schoutengeslacht Van Dam te Zeist nadere beschouwing (1). Dit geslacht heeft in de Hoge en Vrije Heerlijkheid Zeist en andere Heerlijkheden in de omgeving zoals Driebergen, Cattenbroek en Papedorp tal van ambten bekleed. Bovendien bestaat er een familieband met de eerste burgemeester van Zeist F.N. van Bern (1786-1851). De eerste twee generaties van dit geslacht Van Dam zijn koster en schoolmeester. Aangezien de koster meestal tevens voorzanger en doodgraver was, bekleedden deze generaties in Werkhoven en Zeist een centrale plaats binnen de N.H. gemeenschap. De derde generatie verwerft veel onroerend goed te Zeist, o.a. dat van het geslacht De Waal. De eerste burgemeester van Zeist kan beschouwd worden als één van de grootste grondbezitters binnen deze gemeente. De genealogie van het geslacht Van Bern (2) is gepubliceerd in "De Nederlandsche Leeuw". Ik heb slechts burgemeester Van Bern in de fragment-genealogie Van Dam gepast.

II. Genealogie

I. Helmert van Dam, begr. (N.H. kerk) Werkhoven (graf 16 januari 1758 op andere naam geboekt), koster en schoolmeester te Werkhoven (1700-1744) (3), tr. Geertruij Jans de Bruijn. Uit dit huwelijk 10 kinderen, Geref. gedoopt te Werkhoven (4), waaronder:

II. Jan van Dam, ged. (Geref.) Werkhoven 11 september 1712; koster en schoolmeester (1737-1778) te Zeist; secretaris van de Hoge en Vrije Heerlijkheid Zeist en Driebergen sedert 1740; secretaris en schout van het gerecht Cattenbroek; woonde te Zeist in de

Zeisterstraat (thans Dorpsstraat); overl. Zeist 26 oktober 1778, begr. Zeist (Oude Kerk) 2 november 1778 (5), tr. Zeist (Geref.) 18 oktober 1738 Jannitje van Mierloo, begr. Zeist (Oude Kerk) 27 maart 1797 (6).

Uit dit huwelijk:

1. Wouter van Dam, ged. (Geref.) Zeist 4 oktober 1739; kerkmeester; schout van de Hoge en Vrije Heerlijkheid Zeist 1787-1797 en 1802-1810; maire van Zeist 1810-1813; secretaris van de Hoge en Vrije Heerlijkheid Driebergen; schout van het gerecht Stoetwegen; overl. Zeist 12 oktober 1813. Gehuwd.

Uit dit huwelijk: kindje van Wouter van Dam; begr. Zeist (Oude Kerk) 30 oktober 1780.

2. Helmert van Dam, ged. (Geref.) Zeist 12 november 1741, begr. Zeist (Oude Kerk) 25 augustus 1742.

3. Geertruijd van Dam, ged. (Geref.) Zeist 23 juni 1743; schonk twee avondmaalschalen aan de Oude Kerk te Zeist in 1820; overl.? Ongehuwd (10).

4. Helmert van Dam, ged. (Geref.) Zeist 18 april 1745.

5. Maria van Dam, ged. (Geref.) Zeist 25 juni 1746.

6. Willem van Dam, ged. (Geref.) 4 januari 1750, secretaris van de Hoge en Vrije Heerlijkheid Zeist; schout van het gerecht Cattenbroek; schout en secretaris van het gerecht Rijsenburg; grondeigenaar te Zeist; begr. Zeist 25 februari 1806 (7), tr. Driebergen (Geref.) 2 juni 1789 Dina van Wijck. Kinderloos?

7. Jannitje van Dam, ged. (Geref.) Zeist 5 maart 1752, overl. Wijk bij Duurstede 1 augustus 1800, tr. Zeist 28 november 1785 Nicolaas van Bern, ged. (Geref.) Wijk bij Duurstede 2 september of 2 november 1742; raad in de vroedschap 1788-1790; burgemeester van Wijk bij Duurstede 1791-1792; kameraar en schepen; regent van het Ewoud's en Elisabeth's gasthuis te Wijk bij Duurstede in 1807; overl. Wijk bij Duurstede 6 oktober 1819, zoon van Frans en Maria

Knijff.

Uit dit huwelijk werden 5 kinderen geboren, waaronder:

Frans Nicolaas van Bern, geb. 30 september, ged. (Geref.) Wijk bij Duurstede 8 oktober 1786; 12 oktober 1805 theologisch student te Utrecht (studie verm. onvoltooid); 1806 schout van het gerecht Cattenbroek en adjunct-schout van Zeist; 1812 schout van Zeist, Cattenbroek, Sterkenburg, Driebergen en Rijsenburg; maire van Zeist 1811 (tijdelijk); burgemeester van Zeist 1814-1850; lid van provinciale staten van Utrecht; kerkmeester van de Oude Kerk te Zeist; woonde sedert 1829 huize "Weltevreden" aan de Utrechtseweg te Zeist; grondeigenaar te Zeist (11); overl. Zeist 16 augustus 1851.

tr. 1° Utrecht (ondertrouw 26 augustus) 1814 Johanna Maria van Mariënhoff, geb. in 1790, overl. Zeist 11 augustus 1815 (12), dr van ds Jacobus en Anna Maria Wolterbeek.

tr. 2° Purmerend 12 juni 1834 Jacoba Anna van Goor Hinloopen (13), geb. Purmerend (?) in 1796, overl. Zeist 8 februari 1880, dr van Cornelis en Clara Elisabeth Walbeck.

Uit het eerste huwelijk één dochter.

Uit het tweede huwelijk geen kinderen.

8. Catharina Henrica van Dam, ged. (Geref.) Zeist 2 juni 1754, begr. Zeist (Oude Kerk) 4 november 1791. Ongehuwd.

9. Wijnanda Anna van Dam, ged. (Geref.) Zeist 1 mei 1757, woonde in 1818 nog te Zeist in de Zeisterstraat (thans Dorpsstraat), overl. ? Ongehuwd.

mr dr V.A.M. van der Burg

Aantekeningen

1. V.A.M. van der Burg, Zeist en het geslacht De Pesters, Bulletin van de Van de Poll-Stichting voor de

- Zeister geschiedenis (2) 1981, blz. 23-24.
2. H.W.M.J. Nieuwenkamp, Van Bern, De Nederlandsche Leeuw XLII (1924), kol. 379 (vraag); dezelfde. Bijdrage tot de genealogie van het geslacht Van Bern te Wijk bij Duurstede, De Nederlandsche Leeuw XLIX (1931), kol. 143-146.
  3. E.P. de Booy, Lijst van Utrechtse Dorpsschoolmeesters, Gens Nostra XXVII (1972), blz. 310-311.
  4. RA Utrecht, Doopboek Geref. Werkhoven. Van mr P.J. Verdam te Bilthoven ontving ik talrijke gegevens Van Dam, waarvoor mijn hartelijke dank.
  5. H.J. van Eekeren, De Oude Kerk te Zeist, Deel III, Zeist 1976, blz. 227. Het betreft graf nr 9. Zie ook Lijst van "grafsteeden" (eigen graven) met de namen van hen, die erin begraven zijn, opgemaakt uit de "doodenlijsten" en jaarrekeningen 1728-1805 door H.J. van Eekeren. October 1963 in archief van de Van de Poll-Stichting, collectie persberichten 140.
  6. Idem.
  7. H.J. van Eekeren, De Oude Kerk te Zeist, Deel I, Zeist 1974, blz. 58.
  8. RA Utrecht, Driebergen, Geref. Huwelijken 1674-1812.
  9. H.J. van Eekeren, De Oude Kerk te Zeist, Deel I, Zeist 1974, blz. 58.
  10. H.J. van Eekeren, De Oude Kerk te Zeist, Deel II, Zeist 1975; blz. 180-181 vermeldt ten onrechte als geboortedatum 23 oktober 1793.
  11. Hij bezat onder andere Huize "Schaerweyde" aan de Utrechtseweg te Zeist. Dit goed had hij verworven als erfgenaam van zijn oom Willem van Dam. Vgl. K.W. Galis, Huize "Schaerweyde" (slot), Bulletin van de Van de Poll-Stichting (3) 1973, blz. 62 en 63. Bij dit artikel is ook het portret van burgemeester F.N. van Bern (1786-1851) afgedrukt op blz. 64.
  12. H.J. van Eekeren, De Oude Kerk te Zeist, Deel I, Zeist 1974; blz. 58 vermeldt haar begrafenis op 18

augustus 1815.

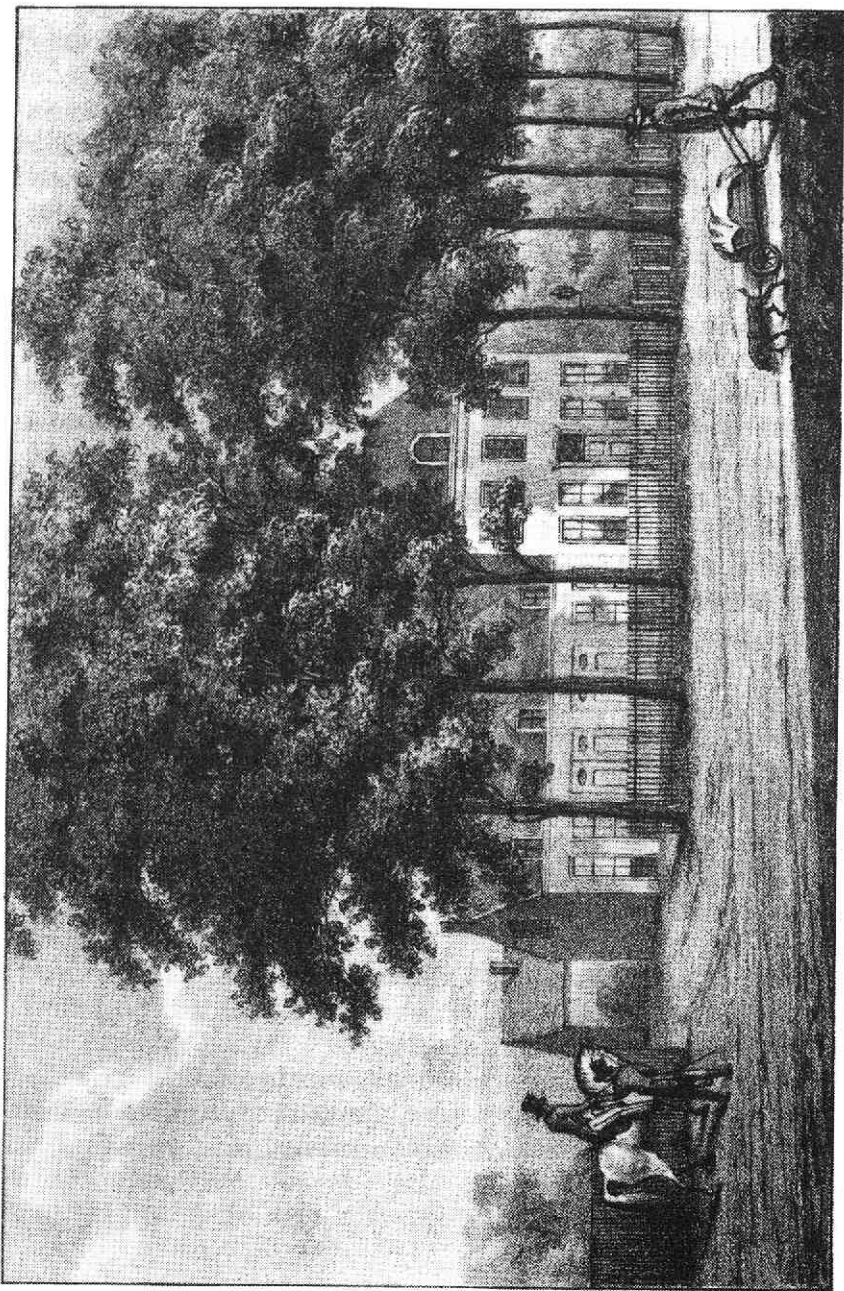
13. Zij stichtte in 1864 het Protestantse Weeshuis te Zeist aan de Slotlaan dat in 1958 werd afgebroken. Vgl. H.L.L. van Hoogenhuyze en W. Grapendaal, Zeist in oude ansichten, 3e druk, Zaltbommel 1975, blz. 93.

27 In den jaere van duy land agt honderd en elftien
Achtste October des jaers 1815 ben varen varen Luyt van
In voo Officier van den bergelyker Staat, des gemante
van de Arrondissement van Amstardt, Departement
van de Tweederde Compagnie d' Helvoet van Dam and
Aaglen van de Compagnie d' Helvoet van Dam and
Honderd en elftien van de Compagnie d' Helvoet van Dam
van de Compagnie d' Helvoet van Dam and
welke van de Compagnie d' Helvoet van Dam and
Amstardt van de Compagnie d' Helvoet van Dam and
in de Compagnie d' Helvoet van Dam and
honderd en elftien van de Compagnie d' Helvoet van Dam
Gelyk en de Compagnie d' Helvoet van Dam and
van de Compagnie d' Helvoet van Dam and
geleekheid.

J. H. van Dam — Nico! van Berg

Overlijdensakte Wouter van Dam, overl. 12 oktober 1813

Huize "Weltevreden" aan de Utrechtseweg te Zeist

De Brouwerij

De terzijde van het Slot gelegen zogenaamde Brouwerij is als koetshuis en stalling samen met het Slot verzezen en dateert derhalve uit het laatste kwartaal der 17e eeuw. We vinden haar op de grote gravure met het perspectiefgezicht van het Slot en zijn tuinen (1718) van Stoopendaal-Visscher reeds ingetekend. Ook op een der kleinere gravures uit dit plaatwerk (nr 18: gezig langs de vijver na de ingang van de Nieuwe Tuyn) staat de "Brouwerij" aangegeven.

Na de verkoop door de graaf van Nassau van de Heerlijkheid Zeist aan Cornelis Schellinger in 1745, komt ook de "Brouwerij" aan deze Hernhutter. Een eerste gebruik dat dan van de stallingen gemaakt wordt is die van een voorlopig logies voor de ongehuwde broeders van deze gemeenschap. Ze vonden daarnaast, tot het Broederhuis voltooid was, ook op het Slot een onderkomen. Maar de vroegere stallingen van de graaf van Nassau noemden ze "de stal van Christus" geboorte indachtig: "Bethlehem".

Tot 1762 mogen we aannemen, dat het gebouw zijn oorspronkelijke bestemming van stallingen en koetshuis heeft behouden. Dan wordt het anders. Cornelis Schellinger verhuurt zijn stallen aan de Diaconie der Broedergemeente om ingericht te worden tot een brouwerij en ten profijte van die Diaconie te worden geëxploiteerd. Het huurcontract van 4 februari 1762 bevindt zich in het archief der Broedergemeente. Er blijkt uit dat er nogal wat verbouwd moet zijn aan de stallen, voor zij tot brouwerij geschikt worden. Er zullen ook enige bouwsels zijn bijgeplaatst, zoals latere kaarten uitwijzen. Begrijpelijk overigens. De huidige vorm van het bestaande gebouw zal dan ook wel grotendeels uit de zestiger jaren der 18e eeuw dateren.

Onder Diaconie moet men overigens niet alleen de gebruikelijke "armenzorg", zoals deze bij andere kerkgenootschappen bestaat, begrijpen, al valt deze zorg er ook wel onder. Ze omvat veel meer een groot deel van het economische reilen en zeilen; het "ondernemen" van de gemeente valt eronder.

Als beginkapitaal wordt door acht vooraanstaande gemeenteleden f 2.500,-- geleend. Dat geld is nodig "om de Brouwerij zelf in gehoorlijken stand te brengen en ook het nodige Mout en andere behoeftens ter behoorlijke tijd te kunnen koopen".

Deze brouwerij is tot even na de franse tijd in bedrijf geweest, maar moet wel moeilijke tijden beleefd hebben in het eind der 18e eeuw en het begin der 19e eeuw. In een verslag van 1813 lezen we dat zij twee arbeiders in dienst heeft, die 16 stuivers dagloon verdienen en dat de bruto-jaarproduktie f 1.200,-- bedraagt.

Als grondstoffen worden gebruikt: inlandse gerst ter waarde van f 600,-- en gelderse hop, waarde f 80,--.

Sinds 1801 is de fabriek buitengewoon sterk teruggaan en in 1815 staat zij stil. Hoe dit ook zij, in 1818 bij de openbare verkoop van de goederen der Heerlijkheid Zeist voor de notarissen Stevens te Utrecht en Karsseboom te Zeist is de brouwerij nog steeds aanwezig en in eigendom van de ambachtsheren van Zeist, de gebroeders Van Laer. In het veilingboekje staat zij omschreven als: "de gebouwen, te voren tot stallinge van het Slot geschikt, nu tot eene Mouterij en Bierbrouwerij ingerigt, met annexe groote Stallinge en Koetshuis, item kleine Stallinge Loodsen en Daghuurders Wooninge, Bergschuur en verder toebehoren, mitsgaders Tuin en Grond daarbij en aangelegen, ter zijde van het Slot van Zeijst, de Blikkenburger Vaart en zoogenoemde Carpervijver, zijnde de Gebouwen tot Wooningen ingericht, in ge-

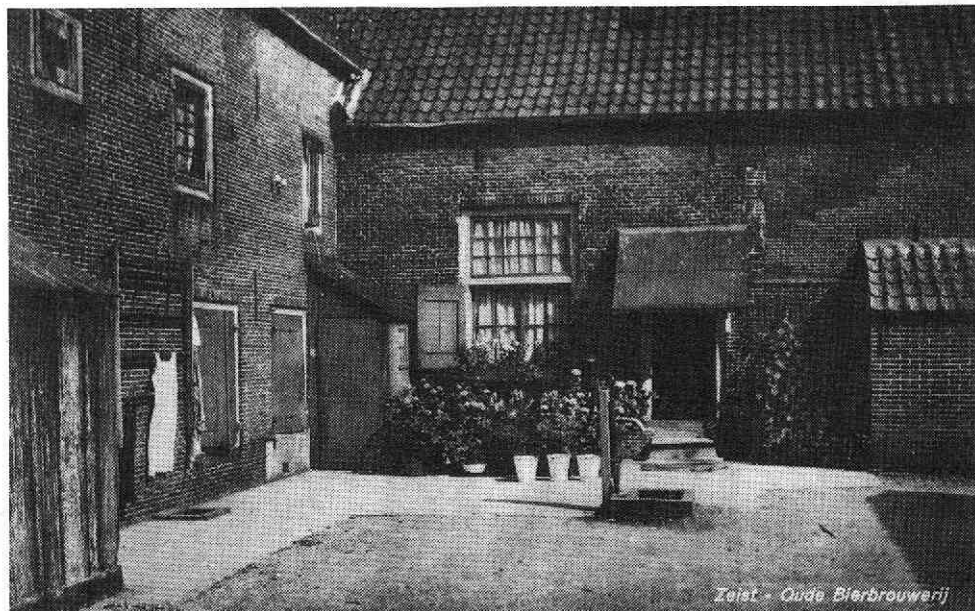
deeltens verhuurd aan Johannes van Dijk, Arie van Rijn en Frans Marsveld, tot 1 november 1818, de kleine stallinge aan den Weledel Geboren Heer M.L. Craeyvanger, tot 1 november 1818, en de Lootz aan P.C. van Calker en Comp. tot 1 mei 1819". Koper van dit alles - en van de Heerlijkheid Zeist - werd mr Coenraad Willem Wijborgh, die intussen de Brouwerij "cum annexis" op 15 januari 1819 al weer van de hand deed. In 1818 werd er al geen bier meer gebrouwen - al waren de ketels en verdere apparatuur nog wel aanwezig - P.C. van Calker en Comp. (een Broedergemeentelid die een lijkokerij had) heeft de loods (mogelijk de vroegere mouterij) gehuurd. De vier huurders van de (daggelders) woningen en ook van Calker mogen woningen en loods tot 1 mei 1819 blijven gebruiken. De gereedschappen, ketels en verdere goederen tot de bierbrouwerij behoord hebbende, worden door verkoper Wijborgh niet van de hand gedaan. Koper van de gebouwen wordt Pieter Hendrik Brouwer, een bekend zeister notabele, Broedergemeentelid, kaarsenmaker en zeepzieder. Hij zal de brouwerij ongetwijfeld voor zijn bedrijf hebben ingericht en het is zeer goed mogelijk dat het schilderij dat het interieur van de zeepziederij voorstelt, betrekking heeft op de voormalige bierbrouwerij. Het ongeveer uit de twintiger jaren van de vorige eeuw daterende schilderijtje bevindt zich thans op het rentmeesterkantoor der Broedergemeente.

Brouwer kocht brouwerij, bijgebouwen en grond voor f 5.200,--. De opbrengst aan huren bedroeg volgens het veilingboekje van 1818 f 176,60, de lasten f 10,55.

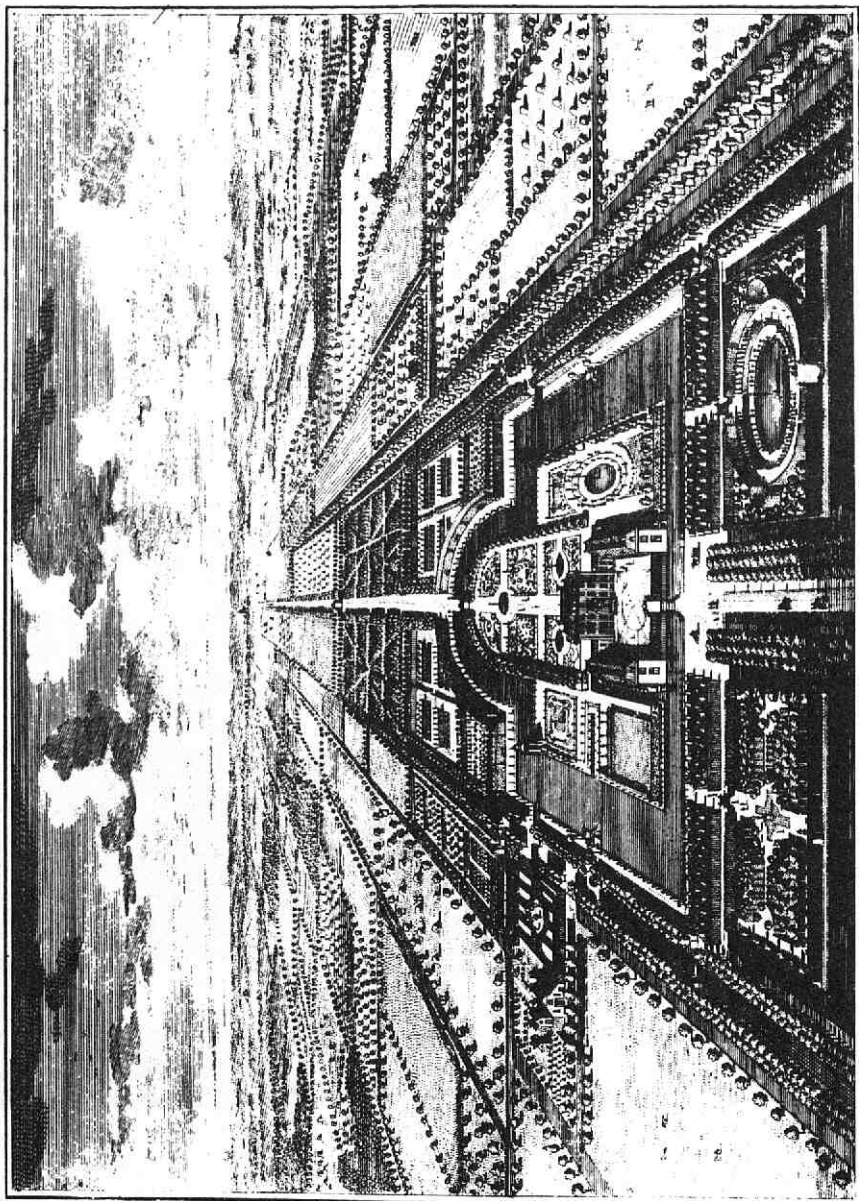
In de loop der 19e eeuw zijn verschillende panden op het Broeder- en Zusterplein en omgeving - in eigendom van particulieren - door de Broedergemeente aangekocht. Daarbij behoorde ook de "Brouwerij" waar de kaarsenmakerij en zeepziederij van P.H. Brouwer het

op den duur niet heeft kunnen bolwerken. In onze eeuw werden de gebouwen gedeeltelijk gebruikt als loodsen voor het tuingereedschap der Broedergemeente en woonde in de daghuurderswoningen - hierboven genoemd - een der tuinknechts van die gemeente. In het "hoofdgebouw" was een originele zeistenaar gehuisvest: Willem Emelaar, een groot dierenvriend en verhuurder van roeiboten voor vertier op de Slotvijver en de Zeister Grift.

J. Meerdink

De Brouwerij omstreeks 1935.

Perspectief gezicht van het Slot en zijn tuinen van Stoopendaal-Visscher met koetshuis en stalling, de latere Brouwerij.

Austerlitz

Inleiding

In dit artikel gaat het om het ontstaan van het dorp Austerlitz, dat in 1811 werd toegevoegd aan de gemeente Zeist.

Bij het horen van Austerlitz denken meer mensen aan schoolreisjes naar de bekende speeltuin dan aan de slag in Zuid-Moravië waarnaar het plaatsje genoemd werd.

Plaatsje klinkt al wat denigrerend. De franse generaal, die het stichtte, had een stad voor ogen. Er is een decreet van 17 augustus 1806 van koning Lodewijk Napoleon dat spreekt van de "ville Austerlitz".

Ik wilde mijn eigen Austerlitz

Met enige goede wil kan men in de buurt van Zeist een historisch verband vinden tussen de zeeslag bij Trafalgar en de Driekeizersslag in Zuid-Moravië. Daar kreeg in 1805 een franse legerplaats de naam Austerlitz. De troepen die er verbleven, waren bestemd voor de (afgelaste) inval in Engeland.

Tsjechoslowakije, 2 december 1805 - Een sombere dag voor het stadje Austerlitz. Het machtige leger van keizer Napoleon verslaat de troepen van Alexander I van Rusland en Frans I van Oostenrijk.

De veldslag zal later worden beschouwd als de schitterendste overwinning van Napoleon - één van de markantste uit de krijgsgeschiedenis (1).

Het wapenfeit staat bekend als de Driekeizersslag.

Enige jaren eerder had de franse luitenant-generaal Auguste Frédéric Louis Viesse de Marmont, hertog van Ragusa (2), een nederzetting gesticht onder de rook van Zeist. Ook hij hoorde van het eclatante succes van Napoleon in Tsjechoslowakije en zocht naar een manier om van zijn hulde blijk te geven. Hij had er ook behoefte aan de keizer te behagen. Napoleon had geen hoge dunk

van de ijdele edelman uit Sicilië. Hij vertrouwde De Marmont voor geen sou. Misschien niet ten onrechte: De man werd na Waterloo ervan beschuldigd dat hij Bonaparte had verraden (3).

Maar in 1805 was Napoleon nog op het hoogtepunt van zijn roem. Het leek de luitenant-generaal verstandig de keizer met een "geschenk" te verrassen. Om ook in Holland voor altijd de herinnering aan de slag bij Austerlitz te bewaren, noemde hij zijn eigen nederzetting naar het tsjechische plaatsje.

Invasietroepen

Hoe was De Marmont ertoe gekomen bij Zeist een legerkamp te vormen?

Op 20 februari 1803 arriveerden in het dorp Zeyst vier compagnieën van het 8e regiment franse huzaren. Die betrekkelijke kleine troepenmacht werd in mei van datzelfde jaar versterkt met een groepje specialisten: een kapitein en 88 sappeurs.

De Bataafse Republiek (1795-1806) moest als Frankrijks bondgenote zowel militairen leveren als toelaten (4). In maart 1804 werd op haar grondgebied het 2e keizerlijke legercorps onder bevel gebracht van eerder genoemde De Marmont. Het bestond uit zes regimenten franse infanterie en twee regimenten franse cavalerie en soldaten van het bataafse (beroeps)leger. Bij elkaar 36.000 man. Daarvan waren er 22.000 (waaronder de manschappen die waren ingekwartierd in Zeyst) bestemd voor een aanval op Engeland. Dat had Frankrijk op 18 mei 1803 de oorlog verklaard.

Napoleon had een origineel plan voor een invasie: vanuit Bayonne, Oostende, Antwerpen en Texel wilde hij troepen laten oversteken. De actie uit Texel was daarbij waarschijnlijk het meest spectaculair: de 22.000 soldaten zouden van dat eiland zee kiezen op vloten (5).

Napoleon durfde het aan na bemoedigende brieven van zijn militaire adviseur Verhuell. Deze wees erop dat er Hollanders zouden meegaan, Hollanders die geen watervrees kenden.

Aan Verhuell, een nederlands vlootvoogd, die de Britten haatte, schreef Napoleon terug: "U hebt me eraan herinnerd dat u het bloed hebt van Tromp en De Ruyter" (6).

Maar de invasie ging helemaal niet door, na de nederlaag die de franse marine leed bij Trafalgar, op 21 oktober 1805.

Door dat ehec wantrouwde Napoleon elke oorlogs-operatie op zee. De invasietroepen in Holland, voorzover niet met de legermacht mee naar Moravië, lummelden wat landerig rond. Luitenant-generaal De Marmont kon alleen maar jaloers luisteren naar de avonturen van andere generaals die wél roem oogstten - o.a. bij Austerlitz.

"Ik maak mijn eigen Austerlitz", moet hij hebben gedacht.

Militair vertoon

De Marmont had in de stad Utrecht zijn hoofdkwartier. Hij was niet populair in Utrecht. Dat werd ook mevrouw De Marmont duidelijk. Bij de uitvoering van een italiaanse opera schitterde de utrechtse sociëty door afwezigheid (7).

Een krant die in Utrecht verscheen, aarzelde niet kritiek te leveren op de hoge en langdurige kosten, die het verblijf van de franse troepen met zich mee bracht.

De Marmont bestrafte de stad door de legering van een regiment franse infanterie in alle huizen, zonder aanzien des persoons.

Hij voerde bovendien nogal kostbaar militair vertoon in: Bereden schildwachten, een opzienbarend nieuwtje, stonden voor de huizen van hoge officieren geposteed en er werden geregeld parades afgenomen (8).

De Marmont kende het verzet dat de voortgaande oorlogen bij de Hollanders opriep, vooral wanneer er gëld in het geding was. Hij probeerde, in opdracht van Napoleon persoonlijk, bij amsterdamse kooplieden een bedrag van twaalf miljoen florins te lenen - maar kreeg de kous op de kop (9).

De verplichtingen die hij via belastingen aan de Bataafse Republiek kon opleggen, wekten in alle lagen van de bevolking weerzin. De kosten van de franse aanwezigheid werden op het voor die jaren gigantische bedrag geschat van f 70.000.000,-- (10). De gewone middelen bedroegen niet meer dan circa f 30.000.000,--.

Op straat zongen de mensen spotliederen op de franse "bondgenoten":

"Toen Willem regeerde, die boze gut
kochten we 't brood voor drie en een duit
en onder de schelmse municipalen
moesten we zes en een oortje betalen
Doch nu we "vrije" Bataven heten
moeten we soep à la maigre eten!" (11)

Iedereen hoopte dat de franse manschappen van het inmiddels overbodig geworden invasieleger spoedig zouden verdwijnen.

Liever kamp dan kazerne

Als om het tegendeel aan te tonen, liet De Marmont het oog vallen op het grondgebied ten zuid-oosten van het dorp Zeyst.

Hij bouwde liever een kamp dan een kazerne. Hij koos een plek op hoge grond (10 tot 17,8 meter +AP), omdat hij uit Frankrijk was gekomen met een ingebouwde vrees voor wat Hollanders met water konden doen tegen een vijandelijk leger. Op de militaire school te Brienne vertelde men schilderachtige verhalen over de Hollandse Waterlinie die in 1672 het leger van Lodewijk XIV buiten Holland hield (12).

Het verzet van officieren tegen zijn plannen, onder meer op grond van mogelijk gebrek aan drinkwater, werd afgewimpeld door de waterbouwkundige ingenieurs die tot zijn staf behoorden. Zij sloegen terstond een waterput. De luitenant-generaal dronk zelf het eerste glas kristalheldere water. Hij liet prompt dertig bronnen graven (13).

De pomp op het Dorpsplein te Austerlitz stond boven een door de Fransen gegraven putten.

Het dorp

Om elk van de dertig putten werden de tenten van de verschillende legerafdelingen geplaatst. De Marmont installeerde zich zelf in een grote witte tent, die de regering van de Bataafse Republiek speciaal voor hem had laten maken (14). Op 20 juni 1804 kon hij onder een stralende zon zijn 20.758 manschappen inspecteren (15).

Maar nog voordat hij aan zijn middag-cognacje toe was, werden zowel zijn stemming als de hemel verduisterd. Er barstte boven de legerplaats een noodweer los dat het karakter aannam van een zondvloed. Het was een regenbui die dagen duurde. Het kamp veranderde, al lag het op een hoogte en op zand, zienderogen in een modderpoel.

Meer dan 400 soldaten, niet gewend aan dergelijke barre weersomstandigheden, meldden zich ziek. De legerarts liet de hoestende en proestende mannen in het hospitaal van Utrecht opnemen (16). Met enige wroeging herinnerde De Marmont zich de waarschuwing van Napoleon voor een vast legerkamp in het ongezonde "Nederland" - in een brief van 17 april 1804. Samengevat luidde die waarschuwing: Als we toch soldaten moeten verliezen - liever in de strijd tegen de Britten dan in een hollands hospitaal (17).

De Marmont hield zijn leger overigens in optimale oorlogsconditie - mede met oog op de eerder genoemde plannen voor een inval in Engeland.

Filevorming in 1804

In de nog woeste omgeving werden dagelijks realistische militaire oefeningen gehouden.

In juli hield hij in het kamp, dat 500 meter breed en drie kilometer lang was (zie pagina 34), een grote parade, waaraan bij toerbeurt de helft van zijn soldaten deelnam, terwijl de andere helft toekeek (18). Die parade was voor herhaling vatbaar. Ze bevielen de luitenant-generaal zo goed, dat hij er een zondagse gewoonte van maakte.

Dat was weldra in Utrecht bekend. Van heide en verre kwamen de mensen naar het kamp van De Marmont (het "camp

d'Utrecht", zoals het toen nog heette) om de kleurrijke exercities te bewonderen. Het waren schitterende shows, met telkens ten minste 10.000 man in beweging, waarbij de tegenwoordige taptoes kinderspel zijn. Zoveel volk trok wekelijks naar de legerplaats, dat zich op de smalle zandwegen rondom grote verkeersopstoppingen voordeden. De eerste files in Utrecht (19).

Kooplieden

Er braken gouden tijden voor handelaren, die goederen aan het franse leger konden leveren, aan. Dankzij de hoge belastingen beschikte De Marmont over genoeg geld zijn troepen in het nieuw te steken. Veel officieren lieten zich fraaie buitenmodeluniformen aanmeten.

Eén van de kooplieden, die kapitalen aan het leger van De Marmont verdiende, was Petrus Jodocus van Oosthuyze. Hij woonde te Rijsenburg (nu Driebergen-Rijsenburg) en was oorspronkelijk pruikenmaker, later borduurwerker en goudstikker. Hij werd rijk door de levering van textielgoederen aan de Fransen (20).

Hij raakte bevriend met De Marmont en zijn vrouw. Het echtpaar logeerde dikwijls in het landhuis "Sper en Dal" dat Van Oosthuyze in Rijsenburg had laten bouwen. Hij stelde daar aan De Marmont zijn relatie Jean Maurice d'Amblé voor (21). Deze was tijdens de Franse Revolutie (1789) naar ons land uitgeweken en te Zeist handelaar in wijnen geworden. Hij werd als zodanig ook een belangrijke en bevoorrechte "fournisseur des armées".

Van Oosthuyze en d'Amblé staken beiden nogal wat geld in de ontginning van grote percelen heidegrond ten zuidoosten van Zeist. Zij deden dat niet, in elk geval niet in de eerste plaats, omdat zij ook in landbouw brood zagen. De Marmont had hen stellig toevertrouwd dat hij met plannen rondliep in deze contreien een dorp te stichten. En gecultiveerde grond leverde ook in die tijd meer op dan heidevelden.

Dat De Marmont ernst maakte met de grondvesting van een blijvende gemeenschap blijkt ook uit zijn oproep aan tappers en andere neringdoenden. Hij richtte zich tot

"alle kooplieden, die genegen mogten zijn zich met hun winkels of kramen naar het camp te begeven" (22).

De piramide

De wekelijkse parades en de eindeloze terreinoefeningen begonnen zelfs De Marmont de keel uit te hangen. Hij zocht naar een goed alternatief. Terugdenkend aan zijn eigen aandeel in de roemruchte veldtocht onder bevel van Napoleon in Egypte (23), kwam hij op het idee bij de legerplaats een reusachtige zandberg op te werpen, die de vorm zou krijgen van een piramide. De Marmont zette zorgvuldig de afmetingen op papier: De zijden van het grondvlak elk 47 meter lang, de hoogte van de piramide bijna 19 meter (24).

Alle mannen vonden het een prachtig denkbeeld. De Marmont stak op 9 september 1804 zelf de eerste spade in de grond. Van hoog tot laag werkte iedereen er met een enorm enthousiasme aan mee. In 27 dagen was het karwei geklaard.

Op de punt van het "monument" werd een houten, meer dan tien meter hoge obelisk opgericht. Er volgde een uitbundig feest dat van De Marmont eveneens 27 dagen mocht duren. Hij blaakte van trots, vooral toen hij merkte dat zowel zijn soldaten als de bevolking de piramide de "Marmont-berg" gingen noemen. Hij hoopte dat ook het dorp die naam zou krijgen.

Tot goed begrip: Het was nog geen 2 december 1805, dus nog vóór de Driekeizersslag bij Austerlitz.

Maar voordat ik daaraan toekom, maak ik eerst even de geschiedenis van de piramide af. Het ding valt door de hoge bomen eromheen nu nauwelijks meer op. Maar in 1804 was het de sensatie van de Lage Landen. De piramide stond met de omhoog priemende obelisk op de nog vrijwel "onbeboste" vlakte. Zij beheerste de gehele omgeving. Het was de grootste zandheuvel ooit door mensen gemaakt.

Tegen het eind van de vorige eeuw was er van deze glorie niet veel meer over. Niemand keek er naar om. De wind had vrij spel; de erosie deed de rest.

De toenmalige burgemeester van Woudenberg, jonkheer

J.B. de Beaufort, sprak van een "armetierige zandhoop". Maar hij trok zich het lot van de piramide aan. Hij liet haar in 1894 reconstrueren, plaatste een nieuwe stenen obelisk op de top en beplante de hellingen (25).

De eerste huizen

Terug naar De Marmont, naar het najaar van 1804. Of-schoon zijn gedachten over een nieuw dorp in de buurt van de piramide al enigszins verwezenlijkt werden, dufde hij niet al zijn manschappen in het tentenkamp te laten overwinteren. Het merendeel werd weer in kazernes in de stad Utrecht ondergebracht.

In het voorjaar van 1805 was de gehele troepenmacht opnieuw gelegerd bij de Marmont-berg. De Marmont droomde nog steeds van een eervolle rol in de strijd tegen Engeland. Opnieuw spande hij zich tot het uiterste in om de gevechtskracht van zijn soldaten op peil te houden.

Intussen zag hij tot zijn vreugde dat er inderdaad een dorpje ontstond in en bij het kamp. Hij liet zelf boerenhuizen (trois maisons rurales) bouwen. Deze waren bestemd voor enkele afgekeurde soldaten, die met meisjes uit de omgeving trouwden en zich hier blijvend wilden vestigen. Hij gaf hen bouwland, werktuigen en een toelage. Voor anderen wilde hij hetzelfde doen (26).

Zijn voldoening over dit alles werd getemperd door de aarzelende houding van Napoleon in de oorlog met Engeland. Bonaparte begon afstand te nemen van zijn invasieplannen, ondanks het optimisme van zijn militaire adviseur Verhuell.

Internationaal waren de kaarten ook anders komen te liggen.

Napoleon verwachtte meer roem in het oosten. Op het land voelde hij zich onoverwinnelijk.

Een duidelijke aanwijzing dat de verovering van Engeland niet langer het eerste doel was, kreeg De Marmont in september 1805. Het grootste deel van zijn troepen moest hij afstaan voor de strijd in Oost-Europa. Zelf bleef hij in "zijn" dorp, in de schaduw van de piramide, met een betrekkelijk kleine strijdmacht achter.

Moravisch monstrum

Op 21 oktober 1805 kon De Marmont de hoop op een veldtocht in Engeland definitief laten varen. De britse vloot onder admiraal Nelson bracht de gecombineerde frans/spaanse marine een vernietigende nederlaag toe - bij Trafalgar. Het was de slotactie van een campagne waarin Napoleon had geprobeerd tijdelijk het Kanaal te beheersen voor een inval in Engeland.

De nederlaag maakte de keizer voorgoed afkerig van elke onderneming ter zee. In zijn nabijheid mocht het woord "Trafalgar" niet eens worden genoemd! (27). De Marmont zag zich door "Trafalgar" op een zijspoor gezet. Het bericht van de overwinning bij Austerlitz, waarbij nota bene de door hem geoefende soldaten roem verwierven - hoorde hij met gemengde gevoelens aan.

Totdat hij eensklaps tot de ontdekking kwam dat hij in de victorie kon delen, dat het nog mogelijk was aandacht te trekken. Aan iedere autoriteit, die maar wilde luisteren, stelde hij voor: Noem ons dorp bij Utrecht naar de plaats waar de keizer triomfeerde: Austerlitz. Hij vond gehoor bij Lodewijk Napoleon (28).

Stad

Lodewijk Napoleon, broer van de franse keizer, was net koning van Holland geworden. De verhouding tussen de broers was niet best. Napoleon had niet zo'n hoge dunk van broertje Louis. Hij mocht koning van Holland spelen zolang hij de keizer naar de ogen zag.

Evenals De Marmont had Lodewijk reden om de keizer te vleien. Hij deed er zelfs een schepje bovenop. Van Austerlitz, een verzameling van enkele boerenhofsteden, maakte hij een stad (ville). Zie bijlage 2. Het was een van de eerste decreten die hij uitvaardigde: nummer 7, gedateerd 17 augustus 1806. Het hollandse Austerlitz, zo hoopte men, zou een grote toekomst tegemoet gaan en Zeist spoedig overvleugelen. De eerste tijd leek het daar ook op. Winkel na winkel, herberg naast herberg openden hun deuren (28).

Omtrent het getal en het verloop van de bevolking tijdens de eerste jaren is niets bekend. Het eerste cijfer dateert uit 1812: Als inwoners van Austerlitz stonden toen 235 burgers geregistreerd (29).

Aan Zeist toegevoegd

Maar in 1812 bestond Austerlitz reeds als stad niet meer. Op 27 december van het voorafgaande jaar werd het bij Zeijst ingelijfd. Zie bijlage 3.

Dat is tot op de huidige dag zo gebleven, maar als buurtschap Austerlitz bleef en blijft het als naam voortleven. Een Napoleontisch Moravisch monstrum, ten zuid-oosten van Zeist. Zo iets als een gehucht in de Wieringermeerpolder, dat door Seyss-Inquart in juli 1941 Minsk zou zijn genoemd als hulde aan de snelle opmars van Hitlers legers in Rusland.

Austerlitz is in Tsjechoslowakije als plaatsnaam niet meer te vinden. Het dorpje, in de nabijheid van Brno, is omgedoopt in Slavkov. In Slavkov herinnert niets meer aan de Driekeizersslag, voor zover ik dat hiervandaan kan nagaan. Wel in het kasteel Orlik, aan de rivier Otava, waar een reliëfkaart hangt, die het slagveld bij Austerlitz in beeld brengt. Een geschenk van Napoleon aan Karel van Schwarzenberg die zijn land later als gezant te Parijs vertegenwoordigde (30).

C.H. Hilligehekken

Noten

- 1) Reeskamp, J: De Utrechtse Heuvelrug: Triangelreeks, uitg. Knoop & Niemeyer, Haren (Gr.) 1971, pag. 61 e.v.
- 2) De Marmont enz., zie korte levensbeschrijving in bijlage 1

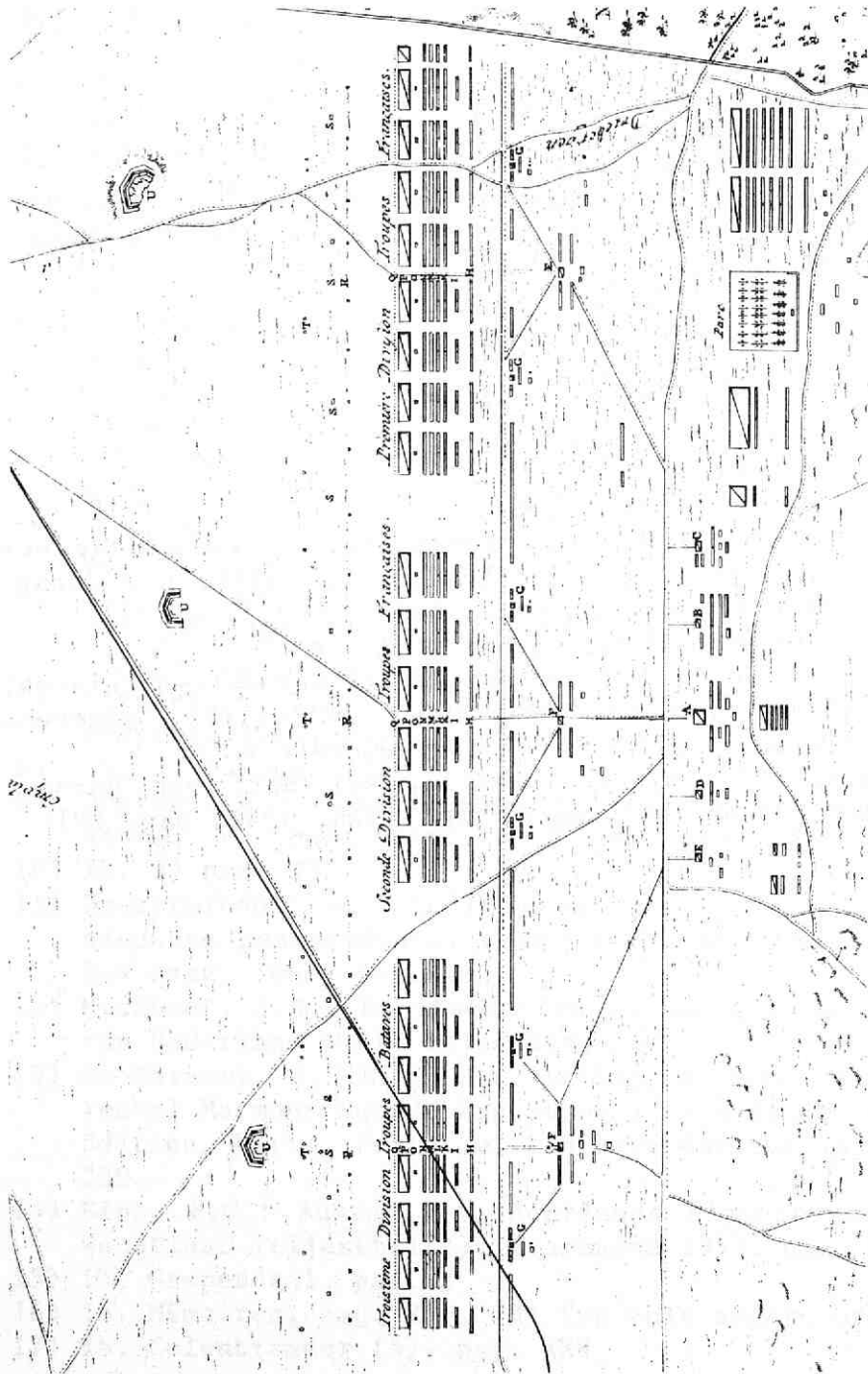

Noten (vervolg)

- 3) Grapendaal, W.: De Buurtschap Austerlitz in het licht der historie, 1954, pag. 49
- 4) Schama, S.: Patriots and Liberators, Revolution in the Netherlands, 1780-1813; Alfred A. Knopf, New York 1977, pag. 455-461
Colenbrander, H.T.: Gedenkstukken der Algemeene Geschiedenis van Nederland van 1795-1840, 4e deel: Staatsbewind en Raadspensionaris, 1801-1806; 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1908, pag. 90-113
Legrand, L.: Geschiedenis der Bataafsche Republiek; Arnhem, P. Gouda Quint, 1895, pag. 250, 251
- 5) Colenbrander, H.T.: Inlijving en Opstand, 2e druk Ned. Hist. Bibliotheek, uitgegeven te Amsterdam door J.M. Meulenhoff MCMXCI, pag. XXVIII: Brief Napoleon aan De Marmont (3 juli 1804)
- 6) ib. 5) nu pag. XXVII: Brief Napoleon aan Verhuell (21 mei 1804) "Vous m'avez fait ressouvenir que vous êtes du sang des Tromp et des Ruyter"
- 7) Struick, J.E.A.L.: Utrecht door de eeuwen heen; Utrecht, 1968, pag. 282
- 8) ib. 7) nu pag. 283
- 9) Legrand, L.: Geschiedenis der Bataafsche Republiek; Arnhem, P. Gouda Quint, 1895, pag. 250, 251
- 10) ib. 9) pag. 250
- 11) Beemsterboer, W.: (ed) Wereld in Wording; deel 3, nieuwste geschiedenis, zesde druk, van Goor & Zonen, Den Haag, 1960, pag. 48
- 12) Kromhout, J.H.: De inundatiën in het algemeen en die van Nederland in 't Bijzonder, 1870
- 13) De Marmont, A.F.L.V., Duc de Ragusa: Mémoires du Marechal Marmont Duc de Ragusa de 1792 à 1841; Deuxième Edition, Paris, Perrotin, Libraire-éditeur 1857, pag. 230
- 14) Bins, P.G.: Austerlitz, Neerlands kleinste stad; De Wandelaar (tijdschrift), Grasmaand 1943, pag. 61 e.v.
- 15) ib. Grapendaal, pag. 2
- 16) ib. Mémoires, pag. 230, 231 (en vele andere bronnen)
- 17) ib. Colenbrander (5), pag. XXV

Noten (vervolg)

- 18) ib. Mémoires, pag. 232
- 19) ib. Reeskamp, pag. 64
- 20) ib. Grapendaal, pag. 2
- 21) Elias, J.E.: Een raadselachtige Voorvader, Jean Maurice d'Amblé (1746-1821); Overdruk uit: "De Nederlandsche Leeuw", 1947
- 22) ib. Grapendaal, pag. 3
ib. Mémoires, pag. 238
- 23) zie bijlage 1
- 24) ib. Mémoires, pag. 235 e.v.
- 25) ib. Grapendaal, pag. 50
ib. Reeskamp, pag. 65
- 26) ib. Mémoires, pag. 238
- 27) Vergers, P.: Napoleon Bonaparte, De Veroveraar der 19e eeuw; 3e druk, Rotterdam, D. Bolle; n.v. Drukkerij v/h Koch & Knuttel, Gouda, pag. 226, 227
- 28) Bevolkingsarchieven Gemeente Zeist
- 29) Kopijboek van Brieven van Zeist, Gemeente-archieven; bijlage 7, bevolkingsgrafiek Austerlitz, gegevens ontleend afdeling bevolking Gemeente Zeist
- 30) Valk, J.: Tsjechoslowakije, Het Hart van Europa; uitg. Jacob van Campen, Amsterdam, 1947, pag. 291

Het kamp van De Marmont, zoals het getekend is op de
 "Carte du Camp d'Utrecht" van C. van Baarsel van 1804

Bijlage 1

Korte biografie van Auguste Frédéric Louis Viesse de Marmont, hertog van Ragusa, frans maarschalk, geboren te Châtillon-sur-Seine in 1774, overleden te Venetië in 1852.

Uit de kleine adel geboren, was De Marmont vol van de ideeën der franse revolutie, waarin hij zijn toekomst zag.

Hij bezocht de officiersschool (école militaire) o.a. in Dyon en daar maakte hij kennis met Bonaparte, die op de school een uitmuntend leerling bleek te zijn. Later diende De Marmont met Bonaparte in Toulon, waardoor de vriendschapsband enigermate werd versterkt. Hierna ver trekt De Marmont als officier ten strijde, o.m. naar Italië, Egypte, Spanje en Duitsland.

De Marmont was zeer bekwaam, zowel als officier als in andere ambten, waaronder het politiek ambt (zie onder noot 4).

In zijn mémoires vraagt De Marmont zich af, waarom hij bij bevorderingen gepasseerd wordt (pag. 241 e.v.). Tijdens zijn verblijf in het kamp van Austerlitz was De Marmont hierover zeer verstoord. Echter later kreeg hij toch zijn felbegeerde maarschalk-rang en de titel hertog van Ragusa. De Marmont diende zijn keizer tot de laatste defensieve campagne van 1814.

Later, veel later in Wenen, trof de zoon van Napoleon, de "Koning van Rome", De Marmont en wilde hij niets van De Marmont weten.

Wat was er gebeurd?

In de laatste, beslissende slag voor Parijs hield De Marmont met zijn troepen de sterkte Essonne bezet. Over deze bezetting zei Napoleon tot zijn generale staf: "Daarheen (Essonne) zal zich alle kuiperij en al het ver raad richten, dus heb ik er De Marmont gezet, het kind, dat ik in mijn eigen tent heb opgevoed".

De Marmont echter liet zich overhalen tot het spelen van een politieke rol: d.w.z. hij gaf Essonne bij geheim tractaat prijs! Napoleon, die nog gehoopt had de kroon te

behouden voor zijn zoon, beklagde zich met de woorden "Marmont geeft me de genadeslag".

In zijn mémoires (1856) weerlegt De Marmont dit feit en geeft hij de schuld aan zijn generaals. Duidelijk is, dat de Fransen hem dit voorval nooit vergeven hebben.

Na het herstel van de dynastie van de Bourbons in 1815 werd De Marmont voor zijn diensten (?) door Lodewijk XVIII de rang toegekend van garde-generaal.

In 1830 kreeg De Marmont van de opvolger van Lodewijk XVIII, Karel X (regeerde van 1824-1830) de opdracht de revolutie te onderdrukken. Hij deed zijn best, maar het lukte De Marmont niet en toen hij dit toegaf, antwoordde de hertog d'Angoelême hem: "Wil je ons verraden, zoals je hêm (= Napoleon) verraden hebt!"

De Marmont verried hem niet en vergezelde Koning Karel X in ballingschap en keerde Frankrijk voor immer de rug toe. De Marmont stierf in Venetië (1852), nadat hij zijn mémoires net voltooid had. In die mémoires o.a. toont hij zich, zoals hij was: een knap officier, maar een querulant, een bittere man, die zijn verdienste nooit voldoende beloond vond en die te zeer verliefd was op zichzelf en op zijn eigen glorie om een echte vriend of een trouw dienaar te zijn.

Bijlage 2

17 augustus 1806, no 7

Lodewijk Napoleon bij de gratie Gods en de Constitutie van het Koninkrijk, Koning van Holland.

Wij hebben besloten en besluiten hetgeen hier volgt:

Artikel 1

Het kamp van Zeist zal in stand worden gehouden voortdurend om het leger te ontvangen met uitzondering van het linker gedeelte; het slechtere, hetwelk zal worden gesloopt, maar de overige barakken zullen tenminste voldoende moeten zijn voor 20.000 mannen.

Artikel 2

De gehuchten, die gevormd zullen worden achter het kamp, evenals de kleine colonne, gevestigd door het franse leger, zullen bijeengebracht worden in het meest gezonde, vruchtbaar en geschikte gedeelte. Zij zullen een dorp vormen, hetwelk de naam Austerlitz zal krijgen.

Artikel 3

Er zal altijd een kampgarnizoen zijn, belast met het in goede staat houden en die van de Pyramide.

Artikel 4

Er zal een plaatselijke commandant te Austerlitz worden benoemd, die er al die tijd zal resideren; hij zal de naam van Gouverneur krijgen. Hij zal de burgerlijke macht (civiele autoriteit) verbonden met het presidentschap van de gemeente uitoefenen. Voorlopig zullen deze drie personen het Regiem van de stad vormen en samenstellen.

Artikel 5

De gemeente van Austerlitz zal afhankelijk zijn van het Arrondissement van Utrecht en van het departement van Utrecht.

Artikel 6

Het zal hem vergund zijn de dienst, de bewilliging van de noodzakelijke privileges om het bestaan en de voorspoed van zijn bewoners te verzekeren. Wij belasten ons met deze regeringswerking om direct de maatregelen ten voorbeeld te stellen, die zij geschikt zullen achten om dit doel te vervullen. Wij zullen haar eveneens belasten om ons ten voorbeeld te stellen, voor het kortste uitstel, de nodige maatregelen voor de grondlegging van de Stad en de uitvoering van het tegenwoordige besluit.

Artikel 7

Het regentschap van Amsterdam zal aan dat van Austerlitz de zaken-administratie overdragen aan deze drie soldaten gevestigd dichtbij de Pyramide en zal haar vervolgens alles geven wat zij nodig hebben voor dit doel van de generaal onder het franse leger.

Artikel 8

Onze Minister van financiën, van Binnenlandse Zaken en van Oorlog zijn elk belast aangaande de uitvoering van het tegenwoordige Besluit dat niet zal worden gepubliceerd.

Gegeven te ..... de 17e augustus 1806 en van onze eerste regering.

Louis

Amersfoort, den 27e December 1811

No 865

De Onderprefect van het Arrondissement Amersfoort
aan

Den Heere Maire van Zeijst

Mijn Heer de Maire

Het Keizerlijke Decreet van den 21 October l.l. heeft het getal der Gemeentens van dit Arrondissement bepaald.

Ingevolge dit Decreet is Uwe Gemeente vermeerderd met die van Stoetwegen en Austerlitz

Welke bij de Uwe ingelijfd zijn en nu ééne Gemeente uitmaken onder den naam van Zeijst.

Deeze inlijving heeft eene nieuwe organisatie in het bestuur veroorzaakt ingevolge van dewelke bij besluit van Mijn Heer de Prefect dato den 19e December benoemd zijn.

Tot Maire: De Heer Francois Nicolaas van Bern

Tot Adjunct Maire: De Heer Arie Verdonck

Tot Muncipaale Raaden: De Heeren Wouter van Dam

Matthijs Verdonck

Ruth Blanken

Teunis Davelaar

Arnold Scherpenzeel

Jan van Rijn

Jan Smoorenburg

Jacob van Kreel

Cornelis van Dijk

Everard van den Brink

Dit bestuur zal met 1e Januarij aanvang neemen, die dag zal den Heere aftredende Maire, den Nieuwe Maire En deszelfs Adjunct insgelijks de Muncipaale Raaden installeren, van Ued. vernemen wij Proces verbaal doen van overzenden.

Ik blijve met agting

De Onder Prefect voornoemd,

w.g. Snouckaert.

De namen van en in Zeist

Nu het in 1978 verschenen boekje "De straatnamen van Zeist" uitverkocht raakt en een tweede druk niet te verwachten is, lijkt het moment aangebroken een overzicht te geven van noodzakelijke verbeteringen en aanvullingen.

Van deze gelegenheid wil ik gebruik maken enkele andere onderwerpen met betrekking tot de namen van Zeist aan de orde te stellen en wel een overzicht van oude namen van land, huizen en hofsteden in Zeist, zoals die onder andere voorkomen in de delen I, II en III, aflevering I, van de Bronnen voor de geschiedenis van Zeist.

Vervolgens een momentopname van de namen van huizen enz. opgesomd in het adresboek van Zeist en De Bilt van 1909.

Mocht iemand een ouder adresboek van Zeist bezitten en af willen staan aan onze Stichting, dan houden wij ons van harte aanbevolen.

Tenslotte een opgave van een aantal bijnamen van Zeistenaren met het verzoek om medewerking bij een inventarisatie van deze namen.

In de 1e jaargang (1971) nr 3 schreef de toenmalige conservator van onze Stichting, dr K.W. Galis, over zeister familienamen. Een herhaling van dit artikel met een aanvulling vindt u op de pagina's 52 t/m 54.

In de 6e jaargang (1976) nr 1 staat een artikel van mijn hand over de naam Zeist, met de eindconclusie, dat er een goede kans bestaat, dat de naam Zeist ontstaan is uit "zegge", een soort rietgras, dat hier vroeger veel voorkwam. Een conclusie, die overigens van zeer deskundige zijde in twijfel getrokken is.

Omdat er in Zeist ongetwijfeld al heel lang geleden zegge groeide wil ik u toch de volgende toepasselijke zin niet onthouden, die ik na de voorlaatste regenperiode las, n.l.: "zo te zeggen is voor de zegge al die regen een zegen", waaruit we kunnen opmaken dat zegge aan de lage, vochtige kant van Zeist groeide.

De heer Galis heeft een vervolg geschreven op de verklaring van de naam Zeist die ook zeker het overdenken

waard is en als volgt luidt:

En nog eens: de naam Zeist

In ons Bulletin, jaargang 6 (1976) werd uitvoerig gepubliceerd over mogelijke verklaringen van de oorsprong of betekenis van de naam Zeist. Geen eenvoudige zaak, zoals bijv. dr J. de Vries (1) opmerkte in zijn boekje over plaatsnamen: "Er zijn zoveel namen die wij niet verklaren kunnen: Soest en Zeist bijvoorbeeld. Misschien zijn ze niet eens uit het Germaans te verklaren. Wij weten, dat de eerste Germanen omstreeks 600 tot 500 zich in onze streken vestigden, maar deze waren toen reeds sedert duizenden jaren bewoond; de hunebedden zijn een door de eeuwen bewaard teken van dat onbekende volk dat zich hier gevestigd had; wij bezitten aanwijzingen dat in latere tijd weer andere volkselementen tot ons gebied zijn doorgedrongen. Namen kunnen wij aan hen niet geven; de taal die zij spraken is ons onbekend. Maar het is niet ondenkbaar, dat de namen, die zij aan hun dorpen gegeven hebben nog bewaard bleken, nadat de Germanen die van hen hadden overgenomen", aldus De Vries.

Uit de 1976-publikaties van de heren Visser en Kuijper bleek wel, dat waarschijnlijk de slot-t in vele namen - ook in die van Zeist en Soest? - betekende: verzameling van meer dan één. Bijvoorbeeld: Elst = elzen-bosje, Hasselt = hazelaar-bosje, enz. De naam van onze gemeente schreef men in 838 en vele eeuwen later vooral als Seist of Seijst (in veel namen is de "z" een vreemd element; men zie daarop o.a. De Vries' voornoemd boekje).

Wie Middelburg kent weet ook dat een deel van de oude omwalling het Seis-bolwerk heet met daarop staande de Seis-molen. En in de middeleeuwen was er een Seispoort en een Seisambacht. Wat kan daar - en hier - Seis betyden hebben? In een artikel van T. Stol (2) komt dit ter sprake. Hij meent, dat Seis een aardrijkskundige naam is, maar verwerpt het idee van sommigen, o.m. Verheye van Citters, dat "seine, seys" de benaming was voor een waterloop.

Dan schrijft hij: "Het Middelnederlandsch Woordenboek

geeft twee mogelijkheden wat betreft de betekenis van seis. Ten eerste kan het slaan op het nederlands zeisen, zeis. Maar waarom nu net dit stuk land genoemd zou moeten worden naar een zeis is niet duidelijk. Meer voor de hand ligt dan ook, dat we hier te maken hebben met het middelnederlands seis, seins, afkomstig uit latijns census in de betekenis van schatting, cijns. Seis is dan de benaming voor een vroeger heerlijk land, waarvoor de gebruikers een cijns moesten betalen. Dat we hier met deze betekenis van seis te maken hebben, wordt ondersteund door twee factoren: 1) het gebied genaamd seis grenst pal aan het "hoghe hof", dit is wellicht de plaats waar vroeger de curtis stond, 2) ook de naam Langeviele kan op een grondheerlijke oorsprong duiden". Einde citaat.

Hoewel er te Zeist inderdaad een bisschoppelijk hof, nabij de Brink, heeft bestaan, waar van heide en ver op bepaalde dagen in 't jaar de pacht of cijns (meestal in natura) moest worden voldaan, wordt dit hof pas voor 't eerst in 1308 - misschien reeds in 1220 - vermeld. Terwijl voor het allereerst in de oudst bekende oorkonde van 838 melding wordt gemaakt van "Seist". Daarom gaat mijn voorkeur uit naar de naamsverklaring: een aantal waterlopen, armen van de (Kromme) Rijn, die inderdaad aantoonbaar door westelijk Zeist hebben gestroomd. Het artikel van de heer Van Citters (3) heb ik helaas niet kunnen raadplegen, mogelijk staan er meer verduidelijkingen in! - Hoe het zij, de naam van onze gemeente zal wel nooit bevredigend worden verklaard.

K.W. Galis

1. J. de Vries: "Woordenboek der Noord- en Zuid-Nederlandse plaatsnamen" Utrecht, 1962, pag. 12
- 2) T. Stol: "De straatnamen van Middelburg". Archief van het Kon. Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, 1979, pag. 199

- 3) J. Verheye van Citters: "Over de vroom-, leen-, hayman- en vrijlanden in Zeeland". Archief van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, 1866, dl II, pag. 32-75

De straatnamen

(verbeteringen en aanvullingen)

1. 1e en 2e Dorpsstraat (bladz. 14)

In een verkoopakte van 6 augustus 1879, verleden voor notaris A. Vosmaer, wordt gesproken van de 2e Dorpsstraat of Voorstraat.

2. Het Rond (bladz. 19)

De officiële naamgeving vond plaats op 2 januari 1956.

3. Laantje zonder Eind (bladz. 23)

Het gedeelte van het Laantje zonder Eind tussen de Jagersingel en de Oude Woudenbergsche Zandweg heette blijkens de wegenlegger van 12 januari 1906: Komlaantje.

4. Pauw van Wioldrechtlaan (bladz. 27)

Het gedeelte van de Pauw van Wioldrechtlaan tussen de Stationslaan en de Boschlaan heette vóór 1925 "Boschlaan".

5. Breullaan (bladz. 29)

H.J. Uitman moet worden gewijzigd in G.J. Uitman.

6. Prinses Beatrixlaan (bladz. 34)

31 januari 1939 moet worden gewijzigd in 31 januari 1938.

7. Prinses Irenelaan (bladz. 37)

De Prinses Irenelaan heette vroeger Dopheidelaan.

8. Dijnselweg (bladz. 45)

De Dijnselweg werd in 1853 Grafweg genoemd.

9. Johan de Wittlaan (bladz. 60)

Uit de woorden "werden beide op het schavot terecht-gesteld" zou kunnen worden geconcludeerd dat hier sprake is van de uitvoering van een vonnis. Dat is niet juist. Cornelis en Johan de Witt werden beiden vermoord.

10. Dolderseweg (bladz. 91)

In de voorlaatste regel moet Workun worden gewijzigd in Workum.

11. In het alfabetisch register ontbreekt het Willem Pijperplein (bladz. 24).

Na het verschijnen van "De straatnamen van Zeist" heeft de gemeenteraad de volgende straatnamen vastgesteld:

Op 2 oktober 1978 is aan het wooncomplex, gelegen aan De Dreef, hoek Oude Arnhemseweg de naam "Warande" gegeven.

De naamgeving werd als volgt gemotiveerd:

"Aangezien rondom het bouwplan veel groen en enige voetpaden worden aangelegd, het Eikensteinselaantje voor een groot deel als voetpad binnen het gebied gehandhaafd wordt en de bestaande houtopstand zoveel mogelijk wordt gespaard kan dit gebied als een toekomstig wandelpark c.q. een "Warande" worden aangemerkt. In verband hiermede en gelet op de ligging van het wooncomplex en de interne wegen naar de ingangen daarvan, zou daaraan overeenkomstig de wijknaamgeving in Zeist-West, één naam kunnen worden gegeven. Hiervoor komt, gezien het karakteristieke van dit gebied, naar onze mening in aanmerking de naam "Warande".

Op 6 november 1978 is aan de verbindingsweg tussen de Kroostweg en de Utrechtseweg de naam "Nieuweroordweg" ge-

geven naar de oorspronkelijke benaming van de villa Lenteleven.

In dezelfde vergadering heeft de gemeenteraad op verzoek van de justitie de expeditieweg achter het warenhuis van V & D de naam "Emmadwarsstraat" gegeven, het parkeerterrein werd "Weeshuisplein" genoemd en het marktterrein tussen de Emmastraat en de Torenlaan "Emmaplein".

Op 6 maart 1981 besloot de gemeenteraad het gedeelte van de Kroostweg tussen de Kromme-Rijnlaan en de Utrechtseweg, Kroostweg-Noord te noemen.

Op 11 januari 1982 is aan het weggedeelte, gelegen te Austerlitz, tussen de Austerlitzseweg en de gemeentegrens met Driebergen-Rijsenburg, de naam "Grensweg" gegeven.

Oude namen van land, huizen en hofsteden in Zeist

(tussen haakjes: oudste vermelding)

Ackershoeff	gelegen in de parochie Zeist (1529)
Aderwinkel (Aldenwinkel)	gelegen te Driebergen in het kerspel Zeist (1309)
Berghe, Ten	gebouwen en boomgaarden in de parochie Zeist (1316)
Birct, De	een stuk land in het kerspel Zeist (1442) (waarschijnlijk gelegen aan de Noordkant van de Slotlaan)
Bisschopshof	hoeve in het kerspel Zeist (nabij de Brink) (1453)
Blickenburg (Bliekenburg)	huis en hofstede (1368)
Blom(men)heuvel	hofstede bij de grens met de gemeente Soest (1615)

Block, De	land onder Zeist (1580)
Boghertscamp (Boemgaertscamp)	huis nabij de Kerkweg (later Boogaartslust, Veel-Zigt) (1359)
Boomcamp	land onder Zeist (1580)
Braemdolen	hofstede onder Driebergen (1601)
Brakel, De	hofstede nabij de weg naar Bunnik (1406) Koelaan
Bree, De (Het Breegje)	land onder Zeist (1545) bij de Koppelweg
Breul, De (Broyel, Bruedell)	huis aan de Driebergseweg (1413) bij de Breullaan (gerecht)
Brink, De	land(goed) (1409) bij de Brinkweg
Brugakker of de Del	land nabij de Koppelweg (1480)
Busing	hofstede in Stoetwegen aan de Businglaan
Cannemaeckersland	land onder Zeist (1442)
Cattenbroeck	hofstede (1361) (gerecht)
Cleyvoert	hofstede (1451)
Cluytenbergh	land onder Zeist (1564)
Cockertshoeve (Cockaertshoeve)	hofstede in Cattenbroeck (1382) bij Waterigeweg/Groeneweg/Koe- laan

Conenkamp (Coenenkamp, Coynenkamp)	land nabij Bunnik in het Zeister kerspel (1382) bij de Weteringlaan
Coppel	land aan de Koppelweg (1347)
Couwenhoven (Gouwenhoven, Goudenhoef)	land(goed) (1469) (in het gerecht Cattenbroeck)
Crosa (ten Kroese, Croest)	land(goed) (1259) (gerecht)
Dinslo (Dingslo, Dijnsel, Dysseloe)	land(goed) (1277) (uithof van het Vrouwenklooster)
Dolreberch	hofstede in Cattenbroeck (1388) aan de Wersweg
Eemskerckenland Eygen	land onder Zeist (bij de Vinkenbuurt) (1259)
Elscam, De	land onder Zeist (1630)
Goer (de Goor)	land in de Kroost (1310) bij de Koppelweg
Goudakker	land onder Zeist (1442) bij de Utrechtseweg/Sanatoriumlaan
Haexlant (Haex virdel)	land (op de Zeisteroever) (1529) bij de Hackwetering?
Hare	land in de parochie Zeist (1265)
Hardenboll	land (op de Zeisteroever) (1580)
Hedeweghen (Heerewegen)	land(goed) (1368) aan de Driebergseweg

Heetveld	heide onder Zeist (1556) idem
Hoeff (Hoefft)	land onder Zeist (1580)
Hogeland	land in de Vierhoeven in kerspel Zeist (1388)
Hoge Geer	land onder Zeist (1409)
Kersbergen (Karsbergen, Catsbergen)	huis (1377)
Kip	land onder Zeist (1442)
Lange Engh	land onder Zeist (1580)
Landlust	hofstede in de Kroost
Langhen Huge	land onder Zeist (1580)
Leeghe Ackeren	land onder Zeist (1580) de Lage Grond?
Leeghe Birck	land onder Zeist (1580)
Leegher Haeck	land in Couwenhoven (1580) bij de Hackwetering?
Leen, 't	land onder Zeist (1545)
Klomp, De	land(huis) onder Zeist (1477) a. aan de Koppeldijk, thans winkelcentrum De Clomp b. aan het begin van de Amersfoortseweg
Loo, het (Loe)	land onder Driebergen (1382) bij de Loolaan
Meent, De	land onder Zeist (1556)

Meer, Ter	land onder Zeist bij De Klomp (1529)
Middelbroeck	hofstede onder Zeist (1414) in het gerecht Cattenbroeck
Molacker, De	land onder Driebergen (1607)
Ooievaarsnest (Cyevaarsnest)	land onder Zeist (1562) nabij de Oirschotlaan
Oude Gerthoef	hofstede onder Zeist (1310)
Overhees	land en hofstede nabij de grens met de gemeente Soest (1615)
Panhuis	herberg aan de Amersfoortse-straatweg (1685)
Papencamp, De	land onder Driebergen (1628)
St. Petronellenhofstede	hofstede aan de Waterigeweg (1580)
Philips Jansz hoeftje, Het	hofstede in het gerecht Stoetwegen (1630)
Preekstoel, De	hofstede nabij Schoonoord (1566)
Rydderveen	veen onder Zeist (1446)
Rintveld	land onder Zeist (Dijnselburg) (1277)
Roemst (Rumst, Roemster- veld)	landgoed onder Cattenbroeck (1455) bij de Kromme Rijn, Koelaan

Sandeken, Het	land onder Zeist (1442)
Schaerweijde	landgoed (gerecht) onder Zeist (1600) aan de Utrechtseweg
Scheelheykens camp	land onder Zeist (1554) tussen Cattenbroeck en Stoetwegen, nabij de "Pan" aan de Amersfoortseweg
Schorrenbosch, (Schoer, Schor)	bosch nabij Blikkenburg (1368)
Sebeek (Seebeek)	land (1603) en hofstede (1615) in Overhees
Stoetwegen	gerecht en hofstede (1279) bij de Tiendweg
Stuifnestje	land nabij de Kroostweg/Koppelseweg
Tolacker, De	land op "Seysteroever" (1616)
Vierhoeven, De	land onder Zeist (1349)
Weerdorp (Werdorp, Wairdorp)	land onder Zeist nabij Rijnwijk
Woerdt, De	land onder Zeist (1489)
Wulvenrehorst (Wulperhorst)	hofstede in het gerecht Cattenbroeck (1601)
Zeisteroever	hofgoed van de St. Paulusabdij (1400)
Zeisterschoor (Zeisterscoer)	land onder Zeist (1432)

Familienamen

(uit: Bulletin Van de Poll-Stichting, 1971-3)

In 1967 verscheen te Assen als deel IV in de serie "Nederlands Repertorium van Familienamen" het deel, gewijd aan de provincie Utrecht (andere delen betreffen Friesland, Groningen, Amsterdam, enz.).

In dit lijvige boekwerk staan interessante zaken, ook voor ons Zeistenaren; een en ander moge hieronder volgen.

Het is opvallend dat een aantal personen met dezelfde naam in grote getale alhier woonachtig is; volgens de Repertoriumsamenstellers zou dit er op wijzen dat zulke families reeds zeer lang in Zeist ingezetenen moeten zijn. Dit behoeft mijns inziens niet per se zo te zijn; een snel-groeiende familie bijv. welke zich ca 1900 hier vestigde kan in voornoemde groep vallen, terwijl omgekeerd een familie die al eeuwen hier woonachtig is (o.a. Enk(e)laar, (Van) Smo(o)renburg, Verdonk) thans - door vertrek naar elders en/of uitsterven - nog maar weinig leden telt.

Eerst het lijstje met "grote" families. N.B.: de gegevens zijn ontleend aan de volkstelling van 1947!!

- Naam Aalten 96 x in prov. Utrecht, waarin 55 x in Zeist
- " Bleyerveld 92 x in prov. Utrecht, waarvan 53 x in Zeist
- " Van Denderen 153 x in prov. Utrecht, waarvan 117 x in Zeist
- " Van den Dolder 96 x in prov. Utrecht, waarvan 52 x in Zeist
- " v. Doleweerd 50 x in prov. Utrecht, waarvan 27 x in Zeist
- " Donath 52 x in prov. Utrecht, waarvan 34 x in Zeist
- " Doornkamp 107 x in prov. Utrecht, waarvan 67 x in Zeist
- " Gadella 60 x in prov. Utrecht, waarvan 33 x in Zeist
- " Greeven 88 x in prov. Utrecht, waarvan 55 x in Zeist
- " Van Grondelle 90 x in prov. Utrecht, waarvan 57 x in Zeist
- " Ten Haaft 56 x in prov. Utrecht, waarvan 45 x in Zeist

- Naam Van 't Hoenderdaal 70 x in prov. Utrecht, waarvan 36 x in Zeist
- " Mens 54 x in prov. Utrecht, waarvan 42 x in Zeist
- " Overhorst 60 x in prov. Utrecht, waarvan 31 x in Zeist
- " Ruysenaars 116 x in prov. Utrecht, waarvan 87 x in Zeist
- " Van Tellingen 209 x in prov. Utrecht, waarvan 108 x in Zeist
- " Van Veldhuyzen 105 x in prov. Utrecht, waarvan 89 x in Zeist.

Tot besluit volgt een aantal namen van Zeistenaren (met tussen haakjes het oudste jaar van vermelding), te vinden in de "Bronnen voor de geschiedenis van Zeist", dl I en II. Of de huidige naamgenoten alhier van hen afstammen, zal nader onderzoek moeten aantonen. Mogelijk kan te zijner tijd dit boeiende onderwerp nog eens nader worden behandeld. Inmiddels houdt schrijver dezes zich voor inzage van oude familie-papieren e.d. aanbevelen.

(van) Amerongen (1529), Bloc(k) (1336), (van) Brakel (1328), Couwenhoven (1597), Cremer (1685), Cruyff (1529), (van) Dam (1426), van Dort (1427), van Da(a)tselaar (1685), van Domselaar (1600), van Doorn (1685), van Dorresteyn (1685), van Ee (1529), van Garderen (1685), Loef (1398), van Oosten (1685), van Oort (1559), Overeem (1685), van Rijn, Rhijn (1576), van Rijnsoever (1685), Spaen (1426), Sas (1427), Stael (1685), van Soest (1685), Spruyt (1600) van Schay(c)k (1534), (van) Smo(o)renburg (1745), Voskuyl (1409), van Vulpen (1685), de Wilde (1403), Wingelaar (1677), Wolfswinkel (1745), van Wijck (1389), van Zijll (1597), (van) Achterberg(h), enz.

Tot zover de tekst van 1971. Enige opmerkingen wil ik daar nog bijvoegen.

1) Het is mij opgevallen dat in Zeist bij "oude" families dikwijls een naam met "Ver" (een samentrekking van "van der") wordt aangetroffen. Verhoudingsgewijs meer dan elders? Ik noem hier bijv.: Verbeek, Verboekend, Verboom, Verburg, Verdonk, Verduijn, Vergeer, Verhagen, Verheul, Verhoef en Verhoeff, Verhoek, Verkade(?), Ver-

kaik(?), Verkerk, Verkroost, Verkuil, Verloop, Vermeer, Vermeulen, Vermeij(?), Verploegh(?), Verschuur, Versluis, Versteeg, Verweij, Verwoerd(?), Verzijl(?).

2) Opvallend is ook, hoeveel familienamen hier duiden op een afkomst uit Gelderland en dat soms al van eeuwen geleden. Ook daarvan weer een aantal voorbeelden: Aalten, Apeldoorn, en Appeldoorn, Van Arnhem, Avezaat(h), Van Ballegooyen, Van Barneveld, Van Beek(?), Van Bommel, Van Bennekom, Van Beusekom, Van Brakel, Bronkhorst, Van Brummelen(?), Van Bueren, Van Diermen, Van Doesburg, Van Drie, Van Driel, Van Dijkhuizen, Van Echtelt, Van Ede en Van Ee, Ederveen, Van Elst, Van Eck, Van Esschoten, Van Etten, Van Ewijk, Van Gameren, Van Garderen, Van Gelder(?), Van Ginkel, Van Gortel, Ten Haaf(t) en Ten Have, Van Haaften, Van Hall, Harreveld, (Van) Harskamp, Van Heerde, Van Hell(?), Van Hernen, Van Herwijnen, Van Hien, Ter Hoeve(?), Hoeflaken en Van Hoevelaak, Homoet, Hoonte, Van der Horst en Ter Horst(?), Van Ingen, Van Kesteren, Klarenbeek, Van der Kraats, Van der Lee en Van der Lede(?), Van Leeuwen, Van Lent, Van Lienden, Van Logchem, Van Lunteren, Van Maurik en Van Mourik, Van Milligen, Van Ma(a)nen, Van Nee (Neede? of Ede?), Neomagus(?), Nifterik, Van Nimwegen, Van Ommeren, Oosterwijk, Van Otterlo, Van der Poel, Pouderoyen, (Van) Rand(e)wijk, Van Ravenswaaij, Ravestein, Van Rossum, Van Scherpenzeel, Van Setten en Van Zetten, Van Stroe, Van Tricht en Van Trigt, Van Tuil en Van Tuyl, Van Uchelen, Vaessen, (Van) Veldhuizen, Van Veluw, Van Voorst, Van Voorthuizen, Van Vossen, Van Vuuren, Van Wageningen, Van Welie, Van Well, Westeneng en Westening, Van der Woerd(?), Van Wijnbergen, Van IJzendoorn, Van Zelm (= Zelhem?), Van Zoelen en Van Zutphen.

Hoe lang genoemde families in Zeist woonachtig zijn zou onder andere uitgezocht kunnen worden in onze burgerlijke stand. Zouden economische redenen - bijvoorbeeld in de franse tijd - oorzaak kunnen zijn geweest om uit het "arme" Gelderland naar de "rijke" randstad te verhuizen?

Trouwens, het omringende utrechtse land leverde ons vele families, zoals: Agterberg, Van Amersfoort, Van

Baren, Van Doorn, Van Reenen, Van Renswou, Van Soest, Van Woudenberg, enz.; maar dat is een hoofdstuk apart.

K.W. Galis

Namen van huizingen, villa's, buitenverblijven, hotels, vergaderlokalen, enz.

Voor we de postcode hadden was het voldoende wanneer behalve de naam en de woonplaats de straat en het huisnummer werden vermeld.

Toch werd hier niet altijd aan voldaan, omdat in plaats van de straat en het huisnummer vaak alleen de naam van het huis werd opgegeven.

Dat is dan ook de reden, dat we in oude adresboeken behalve een alfabetische opsomming van de bewoners en een naamlijst van ingezetenen, gerangschikt naar straten en wegen, ook een lijst met namen van huizen vinden, met daarbij vermeld de namen van de woners met straat en huisnummer.

Een dergelijke lijst uit het adresboek van Zeist en De Bilt van 1909 is hierna afgedrukt.

**Namen van Huizingen, Villa's, Buitenverblijven,
Hotels, Vergaderlokalen, enz. enz.**

NAAM:	STRAAT.	No.	BEWOOND DOOR:
Adriana	Steniaweg	9	G. Vermeer.
Adriana	Boschlaan	3	Mevr. de Wed. Mr. F. W. A. En-
Agatha	Slotlaan	42	G. J. van Verseveld. [gelmann.
Agatha	Steinlaan	38	.
Albertine	Boschlaan	13	P. C. van Os.
Alexanderhoeve	Soestd.weg	12	E. Westening.
Alida	Bergweg	102	C. L. Doorman.
Amsterd. winkel	Emmastraat	1	J. Mollee.
Anna	Slotlaan	19	H. van Loghem.
Anna	Woudenb.weg	5	Jkvr. de Geer.
Anna Lewina	Wilhelm.laan	5	Mevr. Gerlings.
Anna Margaretha	Boschlaan	31	H. L. Rijnink

NAAM.	STRAAT.	No.	BEWOOND DOOR:
Annfield	Duinweg	19	Mr. D. Croll (zomers).
Annie	Bergweg	33	J. Harzing.
Annie	Boschlaan	14	J. M. Birkenholz.
Annie	Prins Hendrikl.	33	Mejuffr. J. H. Hooft Graafland.
Arendsburg	Utr.weg	67	Jkvr. Huydecoper.
Augusta	Vijverlaan	8	
Augusta	Wilhelm.laan	39	Jhr. K. J. A. H. Ram van Bottenstein.
Aurora (Bloemisterij)	Slotlaan	47	H. H. de Kruijff.
Bagatelle	Woudenb.weg	8	J. M. van der Heijden.
Baggetelle	Utr.weg	63	Jhr. A. A. Calkoen van Limmen.
Bazar, de	1e Dorpsstraat	2	Mejuffr. Posthuma.
Bazar, de	1e Dorpsstraat	11	
Beatus Ille	Stationslaan	10	Mr. B. C. L. v. d. Steenhoven.
Beek en Royen	2e Dorpsstraat	56	Jhr. Mr. F. van de Poll.
Beeklust	Utr.weg	30	Mevr. de wed. Egidius.
Bel Air	Utr.weg	2	
Bella Vista	Slotlaan	12a	J. A. Metelerkamp.
Bel-„Respiro”	Woudenb.weg	23	
Bene Sita	Montaub.straat	6	D. van Schaardenburg.
Benvenuta	Boschlaan	25	Dr. H. Postma.
Berkenbosch	Duinweg	4	Mr. J. F. Claringbould (zomers).
Berkheide	Duinweg	43	Mr. Becht (zomers)
Bertha	Parklaan	16	
Bethanie	Slotlaan	66	Herstellingsoord.
Beukbergen	Amersf.weg	59	
Beukenlommer	Amersf.weg	53	C. P. van Es.
Beukenoord	Amersf.weg	43	J. N. Verloop.
Blanda	Utr.weg	3	W. G. Th. H, van Sorgen.
Blikkenburg, (Huize)	Blikkenb.laan	4	J. J. Meder.
Bloemenhof	Donkerelaan	36	
Bloemheuvel	Utr.weg	27	Jhr. E. de Pesters.
Bloemwijk	Utr.weg	33	K. J. Poll.
Boi-Sé	Amersf.weg	51	C. J. Meckelenbroick.
Bosch en Duin (Uitspan- Boschlust (Hôtel) {ning)	Boschlaan	37	A. F. Legeer.
Boschoord	Woudenb.weg	13	C. de Bordes. (zomers)
Boschrand	Utr.weg	1d	L. Posthuma.
Boschwijk	Bergweg	17j	A. Balfoort.
Boschwijk	Dold.weg	14	B. van Donselaar.
Boschzicht	1e Hoogeweg	25	J. H. van Tongeren.
Bouwlust	Koppeldijk	2a-2b	J. en H. Bleijerveld.
Braak, de	Koelaan	1	C. van Vulpen.
Breul, de (Huize)	Drieb.weg	15	P. M. C. F. X. Vercruyjsse (zomers)
Brink, de	Utr.weg	28	Jkvr. C. E. W. Huydecoper.
Broedergemeente (Hotel)	1e Dorpsstraat	28	K. W. Schneider.
Buitenlust (café Parkzicht)	Woudenb.weg	2	zie „Lacta”.
Buitenrust	Krullelaan	22	Wed. Visser—Arkes.
Buitenverwachting	Koppelweg	1	Wed. C. Dorresteijn.
Calluna	Schaerw.parkl.	3	Mevr. de wed. Jansen-Beckering.

NAAM.	STRAAT.	No.	BEWOOND DOOR :
Carolina	Boschlaan	5	J. Tromp.
Casa Bianca	Parklaan	2	Mej. ten Have.
Casa Nova	Utr.weg	20	.
Catharina	Wilhelm.laan	20	Jhr. O. A. Repelaer.
Cattenbroek	Koppeldijk	22	M. Dolman.
Caza Nostra	Boschlaan	27	W. H. Souman.
Centraal Bazar	Steinlaan	11	J. A. van der Vliet.
Charlotte	Mooielaantje	10	C. Eggink.
Choi-Sy	Slotlaan	2	Mr. M. E. C. Bijleveld van Serooskerke.
Citadel, de	Amersf.weg	46	B. Lammertse.
Coburg	Dold.weg	9	J. van Stolk. (zomers).
Concurrent, de	Voorheuvel	67	F. Melles.
Cornelia	Wilhelm.laan	38	.
Delta	Ostadelaan	8	J. Schuit.
Dennewoud	Dold.weg	11	J. van Ede.
Dennewoud	Boschlaan	19	W. D. van de Bund.
Dennezicht	Boschlaan	30-32	Mej. Monté en Wed. Monté.
Dependance (Boschlust)	Mooie laantje 19a	-19b	.
Dulca-Mara	Bergweg	49	L. Mellink.
Duinau	Duinweg	26	A. F. van Leeuwen.
Duinkerken (Nieuw)	Amersf.weg	15	Dr. J. Versteeg.
Dijnselburg	Amersf.weg	10	.
Eben Haëzer	Laan v. Rijnwijk	1	.
Eikenhoff	Drieb.weg	13	H. M. van der Mersch.
Eikenoord	Utr.weg	4	Wed. B. Materman.
Eikenstein	Utr.weg	5	Tuichtschool voor meisjes.
Elisabeth	Prins Hendrikl.	26	P. van Nooijen.
Elisabeth Johanna	Amersf.weg	35	D. Droogendijk.
Elisabeth Johanna	Drieb.weg	22	Jhr. J. C. Strick van Linschoten.
Elli	Slotlaan	22	Wed. G. van den Brink.
Eng, den	Dold.weg	20	van Spanje. (zomers).
Erica	Boschlaan	16	Mej. A. Venhuizen.
Erica	Slotlaan	12	Mevr. de wed. Driessen.
Erica	Utr.weg	1a	M. j. de Jongh.
Esch-Heuvel	Utr.weg	7	Mevr. de wed. L. Feits.
l'Espérance	Dold.weg	46	Hoenderpark.
Eudia	Prins Hendrikl.	20	Mej. S. J. James.
Ewijkshoeve	Soestd.weg	10	.
Favorita	Woudenb.weg	12	H. J. Murray Bakker.
Flora	Montaub.straat	1	D. Koudijs.
Flora (Bloemisterij)	Montaub.straat	4	D. Meeuwenberg.
Florissant	Wilhelm.laan	22	Dr. S. Heeg.
Foris	Stationslaan	8	.
Fortuin, 't	Rijnsoever	3	J. de Ridder.
Frederika	Wilhelm.laan	37	Dames van der Pot.
Frisia	Dold.weg	3	.
Frovato	Woudenb.weg	17b	A. J. A. Dammerman.
Galluna	Utr.weg	2g	D. W. J. Winsheijm.
Genista	Duinweg	12	Mevr. de wed. Mr. H. M. Kuiper
Gerda	Boschlaan	17b	H. IJ. Gatsonides. [(zomers).
Geuvertje	Wilhelm.laan	36	J. Voorsteegh.

NAAM.	STRAAT.	No.	BEWOOND DOOR:
Gezina	Prins Hendrikl.	10	Mej. A. C. Deelman,
Gurnigel	Woudenb.weg	7	Mevr. de wed. K. Pieters Pel.
Haaswijk	Duinweg	11	A. Poggenbeek (zomers).
Heerenwegen	Drieb.weg	11	Mej. J. S. van der Mersch.
Heidenbosch	Dold.weg	8	J. Reijnvaan e. a. (zomers)
Heiduin	Duinweg	24	Prof. Wijsman.
Helena	Bergweg	71	dames de Boer en Snellen.
Henriëtte	Boschlaan	11	S. Neeter.
Henriëtte	Wilhelm.laan	35	M. G. v. d. Berg v. Sapparbea.
Heul, de	Boschlaan	12	Dames Vis,
't Hoekje	Bergweg	96	J. P. K. van Moorsel.
Hoog Beek en Royen	Drieb.weg	1	Jkvr. A. van Loon.
Hoogerheide	Amersf.weg	49	Mevr. de wed. A. Snellen.
Hoogevelde, 't	Drieb.weg	16	Jhr. Mr. C. Beelaerts van Blokland.
Huis ter Heide (Hôtel)	Amersf.weg	41	Wed.-R. Ravenhorst.
Huis ter Wegen	Amersf.weg	17	Mr. U. H. van Notten.
Huis-ter-Duijn	Huydecoperweg	25	Mr. W. Graaf van der Duijn.
In de Dennen — Huize	Duinweg	6	Zuster Groen.
Irene	Slotlaan	7	Vergaderlokaal.
Jeannette	Stationslaan	7	Mevr. de Kat (zomers).
Johanna	Prins Hendrikl.	31	J. Mulder.
Johanna	Wilhelm.laan	40	Mevr. de Wed. J. F. R. Deicke.
Johanna	Wilhelm.laan	41	Jkvr. d'Ablaing van Giessenberg.
Johanna Christina	Boschlaan	1	Wed. Lammerts van Bueren.
Johanna Helena	Stationslaan	5	M. G. van Overveldt.
Jokari	Amersf.weg	27	Dr. van Campen. (zomers).
Jozine (pension)	Boschlaan	24	Mej. G. Soesdorpf.
Kersbergen	Utr.weg	34	Mevr. de wed. Mr. M. Crommelin.
Kerstboompjes	Amersf.weg	29	H. J. Besier. (zomers)
Klein-Blanda	Schaerw.parkl.	6	E. W. Pos.
Klein Heerenwegen	Drieb.weg	9	C. J. B. Mijnsen.
Klein Schoonoord	Drieb.weg	6	F. A. R. A. baron van Ittersum
Klein Schuur	Utr.weg	1d	H. Pleiter. (zomers).
Klein Zandhoff	Blikkenb.laan	2	W. van den Elskamp.
Klompje, 't	Koppeldijk	1	Wed. N. Vergeer.
Koeburg, de	Drieb.weg	20c	J. A. Gerritsen.
Koophandel (Winkel)	1e Dorpsstraat	6	wed. A. Meerdink.
Kosmos (Bank van Levensverzekering)	2e Dorpsstraat	60	H. Heijtlager (concierge).
Kouwenhoven	Kouwenh.laan	1	.
Krakeling, de	Woudenb.weg	17	G. van Kolfschoten.
Kroon, de	Voorheuvel	1	A. Wijnands.
Kroost, de	Kroostweg	21	C. van Ooijen.
Laanzicht	Boschlaan	33	Mr. F. Th. M. Rive.
Laanzicht	Laan v. B. en R.	8	Mejuffr. E. C. de Bruijn.
Lacta (café Parkzicht)	Woudenb.weg	2	zie „Buitenlust”.
Livland	Utr.weg	47	Mr. O. M. Blanckenhagen.
Locobank (Bijk. L. O.)	Donkerelaan	22	A. Bakkenes (concierge).
London	Woudenb.weg	16	J. de Sain.
Lovely Place	Woudenb.weg	6	Jhr. E. L. de Geer.
Ma Retraite	Utr.weg	15	J. H. van Marwijk Kooij.

NAAM.	STRAAT	No.	BEWOOND DOOR :
Maria	Boschlaan	29	H. E. Beuker.
Maria	Kroostweg	64	N. Brenkman.
Maria	Rozenstraat	39	M. Th. Mozar.
Mariënburg	Laan v. B. en R.	11	H. Strietman.
Mary Cottage	Duinweg	9	H. H. Groenewegen.
Mauricette	Boschlaan	30	J. W. Verloop.
Mein Traum	Boschlaan	21	Mr. J. H. Valckenier Kips.
Middenhoeve (Hotel)	Donkerelaan	26	J. J. Montagne.
Mimosa	Vijverlaan	7	Mejuffr. J. A. Coster.
Molenbosch	Drieb.weg	7	Mr. J. F. de Beaufort (zomers).
Mon Desir	Boschlaan	15	C. Bakker.
Mon Repos	Utr.weg	2f	I. Korver.
Nassau	Wilhelm.laan	32	D. Kolff.
Nelly	Wilhelm.laan	16	Mej. C. van Duin.
Nieuw Beerschoten	Drieb.weg	14	R. H. van Dorsser.
Nieuw Middenhoeve	Antonlaan	29	G. Becker.
Nieuwe Bazar	2e Dorpsstraat	38	J. H. W. Geelkerken.
Nieuwe Kroon, de	Voorheuvel	10a	wed. C. J. Hoogstraten.
Nieuweroord	Utr.weg	18	M. Duijs.
Nikandra	Utr.weg	1	Mr. W. R. J. M. Snoeck.
Nimrod (Zeepfabriek)	Jagerlaan	35	A. W. Maree.
Noordberg	Drieb.weg	24	Mej. van Gelder (zomers).
Nuova	Utr.weg	8	Jhr. C. A. de Pesters.
Nijenheim	Kroostweg	11	Dames Grothe.
Nijewilp	Drieb.weg	16c	Barssse Schimmelpenninck.
Nijverheid	2e Dorpsstraat	35	A. H. G. de Bruijn.
Oirschot	Utr.weg	10	P. W. Scholten (zomers).
Oranje	Wilhelm.laan	30	
Oversteeg	Bosch en Duin	—	H. Masselink
Oever, 't	Rijnsoever	2	T. van Dijk.
Padua	Dold.weg	11a	E. Hottinga.
Padua	Dold.weg	—	Stichting Paters Weijers.
Pan, de	Amersf.weg	1	wed. E. van Amerongen.
Park Hill	Huydec.weg	13	S. G. T. Bendien.
Parkhof	Krullelaan	35	Dames Spruijt en Fabius.
Parklust	Huydec.weg	17	Jhr. G. E. de Geer
Parkoord (Hotel)	Sloflaan	49	M. J. P. van der Wel.
Parkzicht	Bergweg	29d	
Pavia	Siberieweg	1	Mevr. de Douairiere M. C. H. Ridder Pauw van Wieldrecht.
Paviljoen	Utr.weg	31a	J. C. Lakerveld.
Peterhof	Duinweg	47	L. Dupper.
Piekenini	Woudenb.weg.	3	H. P. Huls.
Prima Vista	Woudenb.weg	1	
Prins Hendrikoord	Soestd.weg	17	A. A. H. Boissevain.
Prins Hendrikoord	Soesd.weg	1	W. B. Schouten.
Prins Hendrikoord	Dold.weg	95	H. Kamerbeek.
Repos Ailleurs	1e Hoogeweg	14	H. A. van Baak.
Rose Cottage	Kroostweg	66	Mejuffr. M. J. A. Faure.

NAAM.	STRAAT.	No.	BEWOOND DOOR:
Roza (pension Wilhelmina)	Wilhelm.laan	18	Wed. J. E. H. Spelman.
Rozenhoeve	Kroostweg	16	Mr. Th. Westerwoudt.
Rozenoord	Utr.weg	6	Jhr. C. J. Rademacher Schorer.
Rust en Vreugd, Huize	Boschlaan 17 en	17a	Mej. M. F. Smit.
Rusthof	Stationslaan	1	Herstellingsoord.
Rustoord	1e Hoogeweg	3	J. J. van Norden.
Rustoord	Laan v. B. en R.	6	G. Uitman.
Rustoord	Woudenb.weg	4	W. Hovy (zomers).
Rustoord	Utr.weg	2a	J. S. Wille.
Rijnsoever	—	4	H. Knopperts.
Sanatorium, Chr.	Oude Arnh. weg	5	Herstellingsoord.
Sans-souci	Drieb.weg	18	.
Saskia	Prins Hendrikl.	18	A. M. van Ouwerkerk.
Schaerweijde, huize	Utr.weg	19	.
Schoonoord	Drieb.weg	10	Mr. C. C. W. v. Romondt Vis.
Schoonzicht	Huydec.weg	27	Ds. L. Adriaanse.
Semper-Virens	Bergweg	90/92	J. J. van den Berg.
Sirene	2e Hoogeweg	22	Mejuffr. A. Gaymans.
Silva	Wilhelm.laan	24	Mevr. de wed. Esser.
Silvana	Dennenweg	4	Jhr. H. Pauw v. Wieldrecht.
Simarowa	Siberieweg	2	R. J. Graaf Schimmelpenninck, (zomers).
Sim-Hill	Bergweg	98	J. W. Kruyt.
Sixma State	Prins Hendrikl.	35	Mr. H. Trip.
Slot, 't	Zinzendorfferl.	1	R. Labouchere.
Societeit (Nieuwe)	Donkerelaan	38	G. Ruizendaal (Concierge).
Soeca Sepi	Vijverlaan	6	Prof. A. L. van Hasselt.
Sonnevanck	Amersf.weg	32c	Mevr. Beaujon-Schill.
Sonnevanck	Schaerw.parkl.	4	.
Sophia	Prins Hendrikl.	28	.
Sparrenduin	Duinweg	65	Dr. v. Lier (zomers).
Sparrenheuvel	Drieb.weg	3	.
Specht, de, Naaml. Vennp	Karpervijver	9	Directie Klinghardt.
Sperata	Duinweg	18	Mr. D. Ragay (zomers).
Spijnsuitdeeling (lokaal voor)	Maurikstraat	9	Bureau v/d Secretaris-penningm. v/h Burg. Armbestuur.
St. Jozef	Driestlaan	46	R. C. werkliedenvereniging.
Stenia	Utr.weg	32	F. C. W. Juckema van Burmania baron Rengers.
Sterrenberg	Amersf.weg	69	Mevr. de wed. v. Steenberghe.
Sunny Home	Boschlaan	23	J. C. Manssen.
Sunnyside	Drieb.weg	4	Dr. K. Snellen.
Suriname	Slotlaan	11	Jan W. Kraal.
Sweet-Home	Woudenb.weg	11	Mevr. de wed. Spengler.
Sylvanus	Boschlaan	7-9	J. A. van Embden
Tallyho Cottage	Drieb.weg	20	M. L. H. Thissen.
Tandem	Vijverlaan	10	Dr. A. G. J. N. Frantzen.
Tannenber	Duinweg	29	dames Royaards.
Tannenruhe	Mooielaantje	9	Mejuffr. A. G. Gerlings.

NAAM.	STRAAT.	No.	BEWOOND DOOR:
Transvaal (Nieuw)	Dold.weg	31	G. J. Rутtenberg.
Trompenstein	Slotlaan	64	R. Cruiff.
Twina	Utr.weg	43	Vrouw Kneppelhout.
Vacantiekolonie			
Utrechtsche	Duinweg	35	. . . . .
Valkenbosch, 't	Schaerw.park (Lindelaan)	—	Jhr. G. F. van Tets
Veelzicht	Utr.weg	69	Baronesse van Lijnden.
Veldheim	Utr.weg	12	Mr. J. J. Clotterbooke Patijn van Kloetinge.
Vereeniging, de	Jagerlaan	37	Vergader- en verkooplokaal.
Vergulde klok, de	Voorheuvel	38	J. H. C. Huinck.
Vesta	Prins Hendrikl.	24	Mej. M. J. Post v. d. Burg.
Vier Jaargetijden, de	Vijverlaan	16	Mej. J. C. Geijl.
Vrede	Prins Hendrikl.	1	G. Ph. Ittmann.
Vrede en Rust	Huydec.weg	29	Mej. G. M. Huidekoper.
Vredeoord	Krullelaan	23	H. J. Blokhuis.
Vriendschap, de	Lombardsteeg	12-16	J. van Beek.
Vijverzicht	Ruijsdaellaan	5	G. W. van Dillen.
Vijverzicht	Huydecoperw.	23	F. H. von Lindern.
Walda	Prins Hendrikl.	22	. . . . .
Walvried	Parklaan	4	. . . . .
Waldheim	Duinweg	51	L. H. F. Braams.
Weeshuis (protestantsch)	Slotlaan	5	G. de Rhoder.
Welgelegen	Huydec.weg	7-9	Mejuffr. Avis en Wed. G. A. Bonthuis.
Welgelegen (oud)	Utr.weg	25	J. D. Meijer.
Weltevreden	Amersf.weg	57	G. v. d. Scheur.
Wilhelmina	Slotlaan	44	H. G. Niesing.
Wilhelmina	Heerenstraat	5	J. Gersen.
Willem-Arendshoeve	Dold.weg	62	G. Fama.
Witte Hull, de	Krakelingweg	1	W. P. van Notten.
Wulperhorst	Tiendweg	3	Mevr. de Douairière Jhr. J. L. R. A. Huydecoper.
Wijkverpleging	Dold.weg	2	Mejuffr. E. Borgman.
Ymena	Duinweg	6	H. M. Engelhard (zomers).
Zandbergen	Amersf.weg	18	J. Blooker.
Zandhoef	Schaerw.parkl.	2	Mevr. de Wed. H. W. Jansen.
Zandhof	Drieb.weg	8	N. A. Kortlandt.
Zeeppoeferfabriek	Dold.weg	27	Vergaderlokaal. De te houden godsdienstoefeningen worden geleid door Herv. en Geref. predikanten.
Zeldzaam	Bunsinglaan	4	G. Sicking.
Ziekenhuis	Woudenb.weg	12a	. . . . .
Zirio	Montaub.straat	10	Jkvr. Schuurbeque Boeye.
Zomerlust	Krullelaan	24	M. Luchies.
Zomervreugde	Wilhelm.laan	34	H. J. van Ankum.
Zonnehof	Bosch en Duin	—	Prof. Dr. P. Zeeman (zomers).
Zonneschijn	Dold.weg	13	Mevr. de wed. Jorissen.
Zwaan de (Hotel)	1e Dorpsstraat	7	J. Willemsen.

De bijnamen

Evenals in de meeste andere plaatsen had Zeist in het verleden ook een aantal inwoners waarvan de bijnaam grotere bekendheid genoot dan de eigenlijke familienaam.

Wat is eigenlijk een bijnaam?

Van Dale's Groot Woordenboek der Nederlandse Taal geeft de volgende verklaring: "naam die voor de eigenlijke of doopnaam in de plaats gegeven wordt, op grond van een kenmerkende eigenschap, veelal als spotnaam" met als voorbeeld: "hij droeg de bijnaam van Buikje".

Juist die kenmerkende eigenschap kan de bijnaam het karakter geven van spot- of scheldnaam, waardoor publicatie voor betrokkene of zijn/haar familie kwetsend zou kunnen zijn en dat is natuurlijk geenszins de bedoeling.

Nu evenwel blijkt, dat het gebruik van bijnamen de laatste jaren steeds minder wordt en er nauwelijks nieuwe bijkomen, lijkt het nuttig de zeister bijnamen vast te leggen, zo mogelijk met familienaam, adres en verklaring van de bijnaam.

Een voorlopige inventarisatie leverde ongeveer 225 bijnamen op. Daarbij bleek, dat een aantal bijnamen zo ingeburgerd is, dat de werkelijke naam slechts met moeite kon worden achterhaald.

De nauwe relatie met de dierenwereld komt tot uiting uit de volgende bijnamen van Zeistenaren, waarbij ik de familienaam van de dragers van deze namen maar in het midden wil laten. De beer, de bok, de duizendpoot, de geit, het kalf, de kikker, de koei, de kraai, de mug, de olifant, de pier, de poedel, de raaf, de reiger, de stier, de veldmuis, de vlooi, de waterkip en de zieke kip.

Een aantal andere namen met toelichting en familienaam zijn hierna vermeld: De "Balleman" of "Ballekees" was koopman C. van Rijnbergen, die op Nooitgedacht woonde en met zijn trommel (stroop)ballen langs de huizen ging.

De Duit was koetsier Penning, die vaak geplaagd werd met de opmerking "De Penning is geen Duit waard".

Een andere, mijns inziens meer erenaam was "De geleerde ezel" voor D.W. Jansen, barbier, wonende in de Maurikstraat, die met zijn ezelin naar t.b.c.-patiënten ging,

de ezelin ter plekke molk en de melk als medicijn gratis beschikbaar stelde.

De eerbiedwaardige politieagent J. Cloo, met een baard waar Sinterklaas jaloers op zou zijn, heette "De Kinderdiender".

Mocht u bijnamen weten met eigen naam en eventueel toelichting over het ontstaan van de bijnaam dan houd ik me van harte aanbevolen voor enig bericht.

L. Visser

Dudok de Wit Breukelen.

De bijnaam van L.C. Dudok de Wit (1843-1913) wonende op Slangevecht te Breukelen was zo bekend, dat hij als Kees de Tippelaar staat vermeld in de beknopte Nederlandse encyclopedie van K. ter Laan met de toelichting "vermaard om zijn wandeltochten door heel de wereld".

Nieuwe aanwinsten

Over de jaren 1981/1982 ontving onze Stichting de volgende schenkingen, waarvoor onze hartelijke dank. De collectie van de Van de Poll-Stichting is erdoor verrijkt.

1. Wijlen de heer L.W. Burger te Zeist: foto van de Zeister tram en foto's van het gezin Burger-Havens.
2. Mevrouw Huber-geb. jonkvrouwe de Pesters te Beekbergen bij Apeldoorn: oude groepsfoto en bescheiden betreffende "de Christelijke vrouwenvereniging tot heil der armen te Zeist", opgericht 1870.
3. De heer W. van der Weide te Driebergen: stukken afkomstig uit het Huis "Schoonoord" aan de Driebergseweg (gesloopt 1955) en het huis "Finspong".
4. De heer W.F. Mijnhardt te Zeist: mémoires van A. Mijnhardt Sr.
5. Mevrouw A. Boxman te Zeist: oude briefkaarten van Zeist.
6. Drs. P.W. van der Heide te Zeist: jubileumboekje 50 jaar Woudschoten.
7. De heer W. Klomp te Amstelveen: stukken afkomstig uit de nalatenschap van G.J. Uitman te Zeist.

Mr dr V.A.M. van der Burg

SAMENVATTING

van de toespraak van dr A.A.H. Stolk, ondervoorzitter van de Van de Poll-Stichting, ter gelegenheid van de "Open Dag" op 18 september 1982

Na een woord van welkom tot de aanwezigen, die de congreszaal van het Slot praktisch geheel vullen, wijst spreker erop, dat de organisatie van een "Open Dag" een nieuw initiatief is van de Stichting. De bedoeling is, dat de Stichting zich op die dag als-het-ware presenteert aan een breder publiek dan waarmee zij gewoonlijk te maken krijgt. De "Open Dag" is daarom toegankelijk voor ieder belangstellende en het succes van het vorig jaar leidde ertoe er zo mogelijk een jaarlijks terugkerend evenement van te maken.

De "Open Dag" van dit jaar is opgezet rondom het centrale thema "Grepn uit de Nederzettingsgeschiedenis van Zeist". Wij konden beschikken over foto's en materiaal, verzameld door drs R. Blijdenstein in het kader van zijn opdracht basismateriaal te verzamelen voor een gemeentelijke monumentenlijst. Spreker betuigt de heer Blijdenstein mèt het gemeentebestuur én de gemeente-ambtenaren, die hulp hebben verleend, erkentelijkheid voor de gegeven medewerking.

Te zien is een verzameling van voor een bepaalde bouwwijze typerende bouwwerken, natuurlijk niet álle typerende bouwwerken in de gemeente - Huis ter Heide, Den Dolder en Austerlitz bleven erbuiten - maar iedere afbeelding betreft een bouwwerk, dat karakteristiek is naar bouwperiode en stijl. Er is een onderverdeling gemaakt naar negen sub-thema's, die afzonderlijk zijn tentoongesteld, elk aangevuld met foto's en kaarten uit eigen verzameling.

Vóór de opening van de tentoonstellingszaal zal een film worden vertoond over de intocht van de geallieerde troepen in Zeist begin mei 1945. Het was aanvankelijk de bedoeling nog een, recent aangekochte, film te vertonen, die in 1930 is opgenomen door "Polygoon" om de aantrekkelijkheid van Zeist in die jaren uit te doen komen, maar dit bleek door een technisch gebrek op het laatste

moment niet mogelijk. Er zal ongetwijfeld later gelegenheid toe zijn. Spreker zegt de heer Wels dank voor zijn bijzondere hulp bij de filmvertoning.

Voorts wijst hij op de publikaties van de Stichting, die ten verkoop zijn neergelegd en op de mogelijkheid van bezoek aan de werkkamer; de nieuwste aanwinsten zijn daar aanwezig. Voor kennismaken met de verzamelingen van de Stichting is vandaag geen gelegenheid; daarvoor kome men op dinsdagmorgen. Men verzuime echter niet om vandaag het portret van Willem Adriaan van Nassau, dat door de gemeente recent verworven is en dat in de zogenaamde zil-verzaal hangt, te bezichtigen.

Het werk van de Stichting, aldus spreker, is de laatste jaren in een soort stroomversnelling terecht gekomen, ook al zijn wij nog lang niet waar wij zouden willen zijn. Het aantal publikaties - monografieën, artikelen in het Bulletin - is zeer veel groter dan vroeger. Het zou van belang zijn te komen tot een zekere systematisering, uitgaande van de "witte plekken" in de zeister geschiedschrijving, waarop Van der Burg doelt in zijn nieuwe bibliografie. Het zou ook van belang zijn indien er meer onderzoekers beschikbaar waren. Voor de bewerking van het laatste deel van de Bronnen (tot 1680) schijnt een oplossing in zicht; ook zal binnenkort een monografie verschijnen over de ontwikkeling van de moderne arbeidersbeweging in Zeist. Buitengewoon veel werk is verzet aan het documentatiewerk, de iconografische atlas, het kaartmateriaal, de knipselverzameling, de bibliotheek; bijna alles is geordend en toegankelijk. Er is een bibliografie gereed gekomen met de namen van 129 auteurs. Spreker dankt allen, die, gering in aantal, zoveel tot stand konden brengen.

Tenslotte drie opmerkingen. In de eerste plaats het feit, dat de Stichting er bij lange na niet is. Veel mogelijkheden blijven liggen wegens te geringe armslag. Dit is ook wel het gevolg van een gebrek aan financiële middelen. Enerzijds verricht de Stichting werk, dat elders voor gemeenterekening komt; anderzijds is het geringe gemeentelijke subsidietotaal onvoldoende. Overigens ware

het niet terecht de gemeente in zo moeilijke tijd nog bijzondere eisen te stellen.

De tweede opmerking betreft de betekenis van de lokale geschiedenis voor, wat genoemd kan worden, de "grote" geschiedenis. Juist door de studie van de kleinschalige gebeurtenissen in een kleinschalige samenleving, wordt de samenhang tussen de gewone mensen en de grote gebeurtenissen duidelijk. De grote geschiedenis kan niet zonder die van de lokale samenlevingen; de beschrijving van de onderlinge aanraking is voor die geschiedenis onmisbaar. Onze Stichting mag zich gelukkig prijzen daar herhaaldelijk toe te hebben bijgedragen, in het kader van de kerkelijke, politieke, economische, industriële, bestuurlijke en kunstgeschiedenis. Wij hopen daarmee door te gaan.

Tenslotte dankt spreker, als derde opmerking, al degenen, die tot het welzijn van de Stichting het afgelopen jaar hebben bijgedragen. Hij beveelt de Stichting met nadruk aan in de belangstelling van de aanwezigen. Zij is dat tenvolle waard.

Een nieuwe publikatie

Op vrijdag 26 november 1982 verscheen een nieuwe publikatie van onze stichting, geschreven door de heer G. van Nieuwenhuizen en getiteld:

"En die stroom rees al meer en meer". Een historische schets van de opkomst en de ontwikkeling van de sociaal-democratische arbeidersbeweging in Zeist van 1907-1982.

De verkoopprijs bedraagt f 10,--. Toezending per post is mogelijk na overmaking van f 12,50 op postrekening nr. 3.840.383 t.n.v. de Van de Poll-Stichting te Zeist.

Met de beelden van de tijdens de open dag vertoonde film van de bevrijding nog vers in het geheugen werd mijn aandacht gevestigd op het nummer van de Zeister Post van 9 mei 1945 met een uitvoerig verslag van de intocht van onze bevrijders. Het wordt hierna volledig overgenomen.

Enkele dagen later bood iemand onze Stichting een aantal foto's van deze intocht aan, waarvoor onze dank. Voor foto's en ander documentatiemateriaal houden wij ons van harte aanbèvolen.

L. Visser

INTOCHT ONZER BEVRIJDERS!

GEDULD OP DE UITERSTE PROEF GESTELD

Eindelijk zijn ze Maandagmorgen, 9.35 uur precies, Zeist binnengekomen om het gezag over te nemen, dat op Duitse wijze uitgeoefend, zo onverwacht lang moest worden verdragen, bedreigd door wapengeweld.

Wel werd het geduld tot het uiterste beproefd. Vanaf Vrijdagavond werd onze uitslaande blijdschap telkens weer onderbroken door depressies. Als krijgsgevangenen waren de eerste "Tommies" reeds ruim een week geleden door Zeist gekomen, maar Vrijdagavond doorkliefde de vreugdekreet alle lanen en straten: "Ook West-Holland was weer vrij!" Edoch, de vurige wens was ook hierbij vader van de gedachte. Men was in de omroep voorbarig geweest, daar pas sprake was van wapenstilstand en capitulatie, die echter eerst nog moest worden geratificeerd wat betreft de door onze bevrijders gestelde voorwaarden. Dit alles werd pas geleidelijk bekend en zo ging Zeist met glorieuze gedachten ten aanzien van Zaterdagmorgen ter ruste. Om 8 uur toch zou de overgave officieel zijn en waren de Britten en/of Canadezen hier te verwachten. Zo heette het althans en de "ze zeggen"-berichten volgden elkaar op

den voet, toen heel de Zaterdagmorgen niet één der zo vurig verbeide Tommies gezien werden. Wel waren te zien de enthousiaste menigte, de vele vlaggen en het algemene Oranje op de borst. Dat ze tegen elf uur zouden komen, bleek alweer niet waar, maar 's middags kreeg men dan toch een tweetal auto's, gevolgd door motorrijders in de welkome uniformen te begroeten en laaide de feestvreugde hoog op als voorteken van wat nog volgen zou, als de bevriende bezetting van Zeist zou worden verwezenlijkt en geen gevaar van Duitse machtswellust en verbeterheid meer was te duchten.

Want de feestvreugde na vijf jaren oorlog en nijpende honger ten laatste werd niet gegund. Nog deed de Wehrmacht zich gelden door het vlaggedoek en het Oranje te doen verwijderen of zonder meer af te rukken, waarbij zelfs kinderen niet werden ontzien.

Andermaal zakte de stemming tot nabij het nulpunt, al bleef over het toejuichen van de V.V.O.-auto's en de gedachte, dat ze tenminste 's avonds wel zouden arriveren of anders 's nachts. Maar ze bleven maar weg en zelfs 's Zondags heel den dag, al werden opnieuw tijden van aankomst genoemd. Hoop en teleurstelling wisselden elkaar af en er bleven optimisten en pessimisten onder het publiek, dat toch node huiswaarts keerde. Men had al leden van het K.Z.H.M. in het Politiebureau zien bijeenkomen, maar wist niet, dat dit slechts een voorbereidende maatregel betrof. Officieel werd echter bekend, dat 's middags om 4 uur de ratificatie zou plaatsvinden en.... dus zouden ze 's avonds toch zeker wel komen om ook hier de Wehrmacht te ontwapenen en daarmee Zeist praktisch weer vrij te maken. Want eerst moesten de overweldigers worden uitgeschakeld, wilde men zich volkomen kunnen uitleven in alles overheersende feestroes, waarbij zelfs van de wrevel over het lange wachten op de uitreiking der voedselpakketten niets meer zou worden gehoord.

Boltini's vrachtauto, volgeladen met jongeren, brak even de eentonigheid ingevolge het lange wachten en terecht zong een talrijke jeugdschare de rijen langs het advies: "Houdt er de moed maar in!"

Maandagmorgen was men getuige van de exodus der zich noemende "beschermers", waarop ook het rumoer in de nacht had geweest en ja waarlijk! deze M a a n d a g m o r g e n z i j n O n z e B e v r i j d e r s i n d e r d a a d v e r s c h e n e n a l w a s h e t o m t u s s e n d e d i c h t e d r o m m e n f e e s t g a n g e r s d o o r v e r d e r t e r i j d e n t e r b e z e t t i n g v a n o n z e w e s t e l i j k e P r o v i n c i e s .

Steeds algemener werd de feesttooi en geregeld groeiden de dichte rijen tot om 9.35 uur precies de eerste tank-colonne doorkwam, heel den dag opgevolgd door allerlei gemotoriseerde wagens en motorrijwielen, waarvan de in-en opzittenden met enthousiasme werden begroet.

Zeist, Canada en Engeland reikten elkaar de hand. 't Werd een ware zegetocht voor de Tommies en Canadezen. Om 10 uur werd ook van de toren van het Raadhuis de vlag uitgestoken, waarbij de burgemeester, Mr. W.A.J. Visser, hersteld van zijn "ziekte" op het balkon verscheen en alvast een ovatie kon aanhoren van wie Zijn EdelAchtbare opmerkten, die inmiddels in de Burgemeesterskamer ook Wethouder Lammerts van Bueren weer had begroet. Vervolgens kwamen Officieren ten gemeentehuize hun opwachting maken. Bij de ontvangst waren tegenwoordig de heeren Burg. Mr. W.A.J. Visser, Baron Mackay, Lingeman (Districts-Commandant), de Marie (mil. Districts-Commandant) Bart, en verder de illegale pers. Na begroeting en toespraak door den burgemeester verschenen de Local Commander Mat. Gen. Galloway en de verbindingsofficier Quarles van Ufford, de nieuwe gezaghebbers, op het balkon, waar hun door de menigte een ovatie werd gebracht, die vervolgens kon luisteren en instemmen met de passende muziek van het K.Z.H.M., gedirigeerd door zijn voorzitter, den heer Adriaans. Dat het rond het Rond feestelijk bleef laat zich begrijpen, terwijl de zeer zeker ook passende diepe ernst 's avonds tot uiting kwam in de dankstonden, welke in alle kerken geen plaats onbezet lieten. Want dankbaarheid aan God mag vooral ook in Zeist de harten vervullen, bedenkende hoezeer onze gemeente bevoorrecht bleef en gevrijwaard was van evacuatie en oorlogsgeweld in betekenende omvang. Zeist is gespaard en heeft daarom onder ons volk temeer redenen om te jubelen. Nederland is weer vrij!

Al mag niemand vergeten of terzijdestellen, hoeveel smartelijke offers daarvoor werden gebracht, nog afgezien van de materiële schade, welke ons land werd toegebracht.

Maar nogmaals: Nederland is weer vrij en dies zijn wij blij!

Vijf jaren geleden kenden wij ook een intocht van vreemde strijdkrachten. Hoe tegengesteld was de ontvangst toen en nu, sombere stemming toen, uitgelaten vreugde thans. Maar genoeg, het schrikbewind is ten einde!

In de namiddag gaf "Oefening baart Kunst" aan het Rond vrolijke muziek ten beste, terwijl in het perk vooraan de Nassaulaan de sierlijke vlaggenmast werd opgericht.

Langs den weg zag men telkens de arrestanten van de N.S.B. passeren, zowel degenen die om gewin heulden met den vijand als de N.S.B.-ers, die de Duitsers hun kameraden noemden. Duidelijk gaf het publiek zijn voldoening te kennen betreffende deze verzameling in het Slot.

Na afloop van de Kerkdiensten werd ten besluite van deze historische nimmer te vergeten in alle opzichten stralende Meidag een feestconcert gegeven door een Schots muziekcors, dat de belangstelling en waardering genoot van een duizendkoppige menigte, die in 't bijzonder de klanken van ons oude Wilhelmus op prijs stelde.

Een Engels officier hield een toespraak en het publiek vernam, dat deze exinternist van ons Zeister Lyceum was, nl. de Heer B. Wirth. Dat er nog feestvertoon van de jongeren volgde hoeft nauwelijks te worden opgemerkt.

Het schrikbewind is voorbij!

Op de volgende pagina's staan beelden van de intocht der bevrijders op maandag 7 mei 1945.

In het midden der 19e eeuw, onder het burgemeesterschap van burgemeester V a n B e r n, verwoestte een brandje het gemeente-archief. Dat is voor alle nakomelingen, die belang stellen in de geschiedenis van onze plaats, een niet genoeg te betreuren feit.

Een lichtzijde mag het genoemd worden, dat we ten onzent een soort gemeente in de gemeente bezitten in de Evangelische Broedergemeente (de z.g. Hernhutters), die sedert ongeveer 1767 in ons dorp zijn en er zeer behoorlijke archieven en dagboeken op na houden, en door hun zeer intensieve samenleving soms allerlei kleinigheden in hun "Aeltesten-Conferenz" - plaatselijk bestuur - behandelen en daarvan in hun "Diarium" aanteekening hielden.

Dr. F. H. H ó l m, voormalig lid van de fa K r a e p e l i e n en H o l m, mede geholpen door Pastor M ü l l e r, den predikant der Broedergemeente, verschafte mij tal van feiten en afschriften uit de Diaria. Hierbij gevoegd een aantal familiepapieren, als acten van koop, vennootschap, ontbinding, enz. maakten het mogelijk, een vrij geregeld verhaal van een der oudste apotheken samen te stellen.

Het vroegste bericht, dat we aantreffen over een apotheek, is uit 1792. Op den 12den Aug. van dat jaar stierf volgens het Diarium G e r r i t v a n W e e s, in leven apotheker. Van dezen staat wel niet vast, dat hij een apotheek heeft gedreven, maar een volgend bericht maakt dit toch wel hoogstwaarschijnlijk. Op 3 Juli 1793 vermeldt namelijk het dagboek, dat Broeder C h r i s t i a n G o t t l i e b H e n t s c h e l als aanstaande provisor der gemeentelijke (lees: Broedergemeentelijke) apotheek van Herrnhut "behouden is aangekomen".

We mogen dus hieruit zonder al te veel fantasie vaststellen, dat sedert pl.m. 1780 de Broedergemeente een eigen apotheek bezat, waarover eerst G. v a n W e e s

---

* Met toestemming overgenomen uit het Pharmaceutisch Weekblad, 1931

en daarna C. G. H e n t s c h e l als beheerende apotheekers werden aangesteld.

Zes jaar later wordt het eenigszins anders. Dr. W u l l e n komt als arts naar Zeist, weder uit Duitschland. Van hem lezen we, dat Doctor D a n i e l R e n a t u s W u l l e n den 10den Febr. 1777 in Gnadenfrei werd geboren en dat hij in Berlijn en Jena "vlijtig had gestudeerd". Hij was chirurg met goede practische scholing en als Doctor gepromoveerd, wat zeker een kranige prestatie genoemd mag worden voor iemand van 22-jarigen leeftijd.

Hij zal in de Broedergemeente als chirurg en huisarts fungeeren, mag ook andere particuliere patiënten te Zeist behandelen, maar moet tevens toezicht houden over de apotheek.

Dit was dus, van ons standpunt bezien, een achteruitgang, daar de pharmaceutische belangen hier weer werden gelegd "in manu medici".

De kroniek merkt echter fijntjes op, dat het Bestuur het niet raadzaam acht, hem procenten toe te staan van den apotheek-omzet, maar liever een vaste vergoeding geeft voor het provisoraat!

Zelfs onder de Broeders schijnt men het dus niet onmogelijk te hebben geacht, dat de veelvuldigheid van het voorschrijven wel eens gelijken tred kon houden met persoonlijk, geldelijk gewin.

Een goed jaar later komt daar reeds verandering in. Uit de koopacte blijkt "dasz seine bisherige Praxis als Doctor und Chirurgus alhier, nicht hinreichend sei um davon seinen ordentlichen Unterhalt zu haben, viel weniger in der Folge davon eine Familie ernähren zu können, so hat er zu dem Ende vorgeschlagen und ersucht zu seinem besseren Durchkommen sowohl als zu mehrerer Beschäftigung, ihm die hiesige Gemein-Apotheke für seine eigene Rechnung und Risiko zu überlassen".

Na vele dingen "reiflich erwogen" te hebben, geschiedt zulks op allerlei uitvoerig beschreven voorwaarden.

1. Koopsom van zaak en inventaris met voorraden, etc. f 4316.14, het bedrag waarvoor alles op 1 Jan. op de balans stond. 2. De helft van het bedrag contant, de rest zoo gauw mogelijk, met 4 procent rente verhoogd.

3. Tot alles betaald zal zijn, blijft zijn geheele vermogen en de heele inventaris als hypotheek. 4. Alles geschiedt alleen, om Br. W u l l e n te helpen, dus zoodra die hulp niet meer noodig is, vervalt de apotheek weer aan de gemeente terug, ook bij sterfgeval, etc. 5. Br. W u l l e n belooft, zich naar de verordeningen en regelingen der Gemeente te gedragen en voor het aanschaffen van goede medicamenten te zorgen en deze voor den laagst mogelijken prijs te verkoopen "so dasz alles zur Ehre Gottes und zur Zufriedenheit der Geschwister gereiche und allen Klagen und Unannehmlichkeiten vorgebeugd werde".

Lang heeft Dr. W u l l e n geen plezier gehad van zijn gecombineerde praktijk. Hij was n.l. lijdende aan "tering" en stierf reeds 26 Febr. 1803, ruim 26 jaar oud.

Voor de gemeente schijnt de combinatie medicus-apotheker wel aanlokkelijk geweest te zijn, want zij zoekt een ander.

26 Mei 1803 komt Doctor J o h a n n e s C h r i s t i a a n K a u l f u s z, die zij "beroepen" hebben, uit Neuwied, om de plaats eens te zien en besprekingen te houden. Of hij de betrekking van gemeente-arts-apotheker krijgen zal, wordt in een plechtige bestuurszitting op 2 Juni door het lot beslist. Hij wordt door deze "hoogere leiding" aangewezen en heeft er zich dan ook aan te houden, maar..... 15 Juni schrijft hij uit Neuwied, dat hij zijn huis en praktijk aldaar niet kwijt kan raken en dat hij niet wil overkomen, voor hij al zijn schulden kan afdoen.

Nu volgt er weer een voor ons merkwaardige uiting. De Aeltesten-Conferenz biedt hem n.l. een voorschot aan "omdat men met het oog op de apotheek in verlegenheid zou kunnen komen".

Hieruit blijkt, dat ook in die rumoerige dagen na de Revolutie het "Toevoorzigt" aan zijn eischen vasthield! en bovendien, dat de menschen beter een jaartje zonder dokter konden, dan zonder apotheker!

Wanneer K a u l f u s z precies is gearriveerd, blijkt weer niet, wel dat hij er in 1804 is, want d.d. 1 Maart 1804 onderteekent hij met een uitvoerig onderschrift de boven gememoreerde koopacte van Dr. W u l l e n en ver-

klaart, dat contract punt voor punt te zullen nakomen.

Daarna vinden we zijn naam eenige malen bij het zoeken van een meer geschikte woning voor zijn gecombineerde praktijk, tot hij naar het dubbel-pand op het Broederplein verhuist, waar de apotheek van pl.m. 1805 tot 1921, gevestigd zou blijven.

Dr. K a u l f u s z was wel gehuwd, maar had geen kinderen en daarom richtte hij zich eenige malen tot het bestuur met het verzoek, zijn halfzuster, mevr. de wed. K r a e p e l i e n - B ö h l o met haar 10-jarig zoon-tje bij zich in huis te mogen opnemen, met de bedoeling, dit jongetje dan in de apotheek op te leiden. 16 Febr. 1805 wordt dit verzoek toegestaan.

C a r l F r i e d r i c h K r a e p e l i e n doet zijn intree in de apotheek en we bezitten een diploma, uitgereikt door "De provinciale Commissie van geneeskundig Onderzoek en Toevoorzicht", resideerende te Utrecht, dat aldus luidt:

"Alzoo bij ons, in de hoedanigheid van Apothekersleerling is ingeschreven C a r l F r e d e r i k K r a e p e l i e n bij den heer Med. Dr. K a u l f u s z te Zeist, zoo wordt daarvan bij deze aan denzelven dit, met ons gewoon zegel bekrachtigd, getuigschrift afgegeven, in onze vergadering, gehouden te Utrecht den 5den Oct. 1821. Namens de Comm. voorn.: N. C. de F r e m e r i j, President, Ter ordonnantie van dezelve: S u e r m a n, Secr.

De jonge K r a e p e l i e n (geb. 22 Febr. 1795 te Hernnhut) was toen ruim 26 jaar; had van zijn 12e jaar af in de apotheek gewerkt en deed volgens een andere bron (geen acte van gevonden!) in den herfst 1822 apothekersexamen, om de apotheek in plaats van zijn oom Dr. K a u l f u s z te kunnen besturen. Oom K a u l f u s z was reeds 27 juni 1822 overleden en de zaak stond dus op naam zijner weduwe.

De Directie der Gemeente geeft weer haar fiat in een uitvoerige acte. Hij mag de apotheek overnemen onder vijf voorwaarden, die in een uitvoerige acte zijn neergelegd, die ik verkort weergeef.

1°. Onverminderd de gewone jaarlijksche lasten en bijdragen, zal Br. K r a e p e l i e n een jaarlijksche Recognitie betalen van f 350,-- , Hollandsch Courant (erkenning eigendomsrecht der gemeente).

2°. Daarentegen zal de Gemeentedirectie zorgen, dat door den hier praktiseerenden Arts geen Apotheek opgericht wordt, noch geneesmiddelen worden geleverd. Bijaldien de Directie in dit voornemen niet slaagt, zal de verdere betaling der Recognitie ophouden, etc.

3°. Voorschreven accoorden moeten twaalf maanden voor den verschijndag worden opgezegd .....waaronder ook de beloften der Gemeente ten opzichte van geneesmiddelleverantie van den arts buiten "alle kracht en waarde worden gesteld".

4°. Alle rechten zijn slechts personeel, niet vatbaar voor verkoop of vererving, etc.

5°. Winst en verlies loopt geheel en al uitsluitend voor rekening van Br. K r a e p e l i e n .

Deze acte werd 1 Mei 1823 geteekend.

K r a e p e l i e n huwde in '24 op 9 Maart met F r i e d e r i c k e H o l m , welk huwelijk weer kinderloos bleef, zoodat hij vele jaren later weer moet gaan uitzien naar een opvolger. De eenige broer van Mevr. K r a e p e l i e n is Dr. P e t e r H o l m , wiens oudste zoon W a l d e m a r C o r n e l i s H o l m op 13 Maart 1835 te Christiansfeld in Denemarken geboren wordt.

K r a e p e l i e n laat zijn neef bij zich komen, om hem in de apotheek op te leiden. Reeds pl.m. 1855 heeft de jonge H o l m een leidende functie in de apotheek.

Op 16 Sept. 1864 wordt een vennootschap aangegaan tusschen C. F. K r a e p e l i e n en W. C. H o l m , waarbij wordt vastgesteld, dat Mevrouw K r a e p e l i e n na overlijden van haar man de zaak onder den firmanaam K r a e p e l i e n en H o l m mag voortzetten met den heer W. C. Holm als hoofd.

Intusschen heeft de apotheek een grootere reputatie gekregen. Weliswaar is er intusschen reeds lang een tweede apotheek in Zeist (G u l d e n s t e e d e n E g e l i n g) en is de gemeente niet noemenswaardig

gegroeid, maar de oude heer K r a e p e l i e n is kaufmännisch aangelegd en fabriceert in den tot laboratorium gemetamorfoseerden stal van Dr. K a u l f u s z mondwater en vruchtensappen. Eau de Botot gaat over de grenzen der gemeente en van uit de omliggende gemeenten zenden de landgoedbezitters 's zomers hun frambozen en kersen bij honderden kilo's naar de apotheek, om die in vruchtensappen en stropen om te zetten.

L'appétit vient en mangeant. Het laboratorium groeit langzaam uit tot fabriek.

23 Maart 1871 is K r a e p e l i e n overleden. De vennootschap van H o l m met mevr. de wed. K r a e p e l i e n blijft bestaan tot 1876, toen zij blijkens een acte, verleden op 27 Oct. '76 voor Notaris V o s m a a r, werd ontbonden. Twee jaar later stierf mevr. K r a e p e l i e n. W. C. H o l m is de eenige firmant en eigenaar en blijkens fabrieksgegevens een zeer vlijtige.

Hij legt zich vooral op fabricage toe van nieuwe specialité's. In 1877 brengt hij de Quina La Roche in den handel, met en zonder staal, in 1882 de Asthma-Cigaretten en de zoo beroemd geworden Salmiak-Pastilles, in 1884 komen er de Tamarinde-Bonbons bij en in 1886 de Eikelcacao.

Het fabrieksbedrijf overvleugelt verre de apotheek. Maar bij alles wil de heer H o l m geen kwakzalverij. Hij blijft sober in zijn reclame en bereidt alleen zorgvuldig deze speciale artikelen, die nooit als Janusjevoor-alles worden aanbevolen.

Als hij in den influenza-winter van 1890 het hoofd nederlegt, zit mevr. de wed. H o l m voor groote moeilijkheden.

Apotheker P o n t i e r is korten tijd haar provisor, maar dan gaat zij scheiding maken tusschen fabriek en apotheek.

De fabriek wordt onder de firmanaam K r a e p e l i e n en H o l m voortgezet door Mevr. de wed. H o l m, tot haar oudste zoon in 1902 er de directie van overneemt. Chem. Dr. F. H. H o l m associeert zich in 1908 met Dr. J. F e l d h a u s. Eerst 31 Maart 1924

treedt mevr. H o l m geheel uit de vennootschap. Intusschen worden steeds meer verschillende praeparaten gefabriceerd of verhandeld en de richting van dien handel bevalt op den duur Dr. H o l m weinig, zoodat hij op 31 Maart 1930 ook als vennoot en deelnemer uittreedt. Dr. J. F e l d h a u s is sinds kort dus de eenige besturende vennoot.

Was al lang de fabriek zeker het meest bloeiende deel van de firma K r a e p e l i e n en H o l m geweest, de apotheek werd toch in hetzelfde pand op het Broederplein nog vele jaren voortgezet. Zij werd verkocht aan den Nederl. Apotheker J.H. B r o e d e l e t, die haar na enkele jaren overdeed aan apotheker J. G. M i l l i u s. Deze was reeds den middelbaren leeftijd genaderd, toen hij in Zeist zijn intree deed.

Toen hij in 1915 overleed, had zijn zoon, de tegenwoordige dirigeerende apotheker van de fa. R a t h k a m p in Indië, geen lust, op het stille Broederplein te Zeist verder zijn leven te slijten en na eenige provisoraten van korten duur werd op 1 Juli 1916 de toenmalige provisor apotheker U. J. H u b e r eigenaar.

De apotheek, die in de wandeling nog altijd "de apotheek van K r a e p e l i e n" heette, maar dien naam feitelijk niet meer dragen mocht, verplaatste H u b e r in 1921 naar de drukkere 2e Dorpsstraat.

Hiermede zijn we in onzen tijd aangeland, die nog historie worden moet en dus voor een geschiedkundig overzicht geen waarde heeft.

Het oudere gedeelte leek me intusschen belangrijk genoeg om eens aan de vergetelheid te ontrukken en in een historisch verband bijeen te brengen.

D. van Zanten

Aan het artikel van de heer D. van Zanten uit 1931 kan nog een en ander worden toegevoegd.

1. De ijver van de heer W.C. Holm voor een goede dienstverlening aan zijn klanten komt ook tot uitdrukking in de volgende advertentie in de Weekbode voor Zeist, Driebergen en omstreken van 12 juni 1886.

Wegens den verren afstand van onze Apotheek van eenige gedeelten dezer gemeente, hebben wij, op verzoek van velen, besloten van heden af 2 bussen te plaatsen en wel een op den Utrechtschen straatweg bij de Tramremise, de andere Hoogenweg aan de Bewaarschool, met het doel daarin recepten en andere bestellingen in ontvangst te nemen. De lichter zal geschieden voormiddags 9.30, namiddags 1.30 en 5.30. Op Zon- en feestdagen 11.30.

KRAEPELIEN & HOLM,
Apothekers, Broederplein.

Zeist, 12 Juni 1886.

Uit de hierna afgedrukte brief en advertentie uit de Weekbode van 19 juni d.o.v. blijkt dat collega Guldensteeden Egeling niet erg gelukkig was met deze gang van zaken.

De beide heren konden elkaar in elk geval enkele malen per dag ontmoeten bij het lichten van de receptenbussen op precies dezelfde tijden en plaatsen.

I N G E Z O N D E N

Mijnheer de Redacteur!

Vergun mij, in verband met achterstaande advertentie de volgende opmerking te maken:

Slechts noode ga ik over tot het plaatsen van receptenbussen, een maatregel die in de Pharmacie als minder gepast wordt beschouwd en die, in enkele groote steden van ons Vaderland toegepast, meestal tot de grootste onaangenaamheden tusschen collega's heeft aanleiding gegeven.

Nu echter de heer Holm hiermede is begonnen, meen ik verplicht te zijn, zijn voorbeeld in dezen te moeten volgen.

Hoogachtend,

UEd. Dr. dienaar,
Guldensteeden Egeling

Zeist, 19 Juni 1886.

Verwijzende naar het ingezonden stukje in het No. van heden, hebben de ondergeteekenden de eer te berichten dat zij Dinsdag, 22 Juni ook twee

R E C E P T E N B U S S E N

zullen plaatsen, eene op den Utrechtschen straatweg bij de Tramremise en eene aan de Bewaarschool op den Hoogenweg.

De lichter zal geschieden des voormiddags 9.30, 's namiddags 1.30 en 5.30. Op Zon- en Feestdagen 11.30.

GULDENSTEEDEN EGELING & ZOON,

Apotheker. Dorpsstraat.

2. Na 1931 zijn de apotheek aan de 2e Dorpsstraat en de fabriek aan de Karpervijver geschiedenis geworden. Op 23 maart 1960 schreef de heer J.A.J. van Hulsen aan het gemeentebestuur van Zeist dat de ten name van de Pharmaceutisch-Chemische Fabriek "Kraepelien en Holm" staande hinderwetvergunningen konden worden ingetrokken omdat het bedrijf dat was gevestigd in de percelen achter het pand Karpervijver 5, welke percelen tot 1 januari 1960 gehuurd werden van de Evangelische Broedergemeente, inmiddels waren ontruimd.

De apotheek van Huber werd in 1968 door drs J.H. Versteeg (eigenaar van apotheek Oldeman, voorheen Guldensteeden Egeling) overgenomen met de bedoeling deze te verplaatsen naar de wijk "Hoge Dennen- Kerckebosch". Toen realisering van deze verplaatsing aanvankelijk niet mogelijk bleek, kreeg apotheek Huber voorlopig onderdak bij apotheek Oldeman aan de le Dorpsstraat. Na tien jaar kwam de vestiging "Hoge Dennen-Kerckebosch" tot stand in het pand Ernst Casimirlaan 72. De in 1830 opgerichte apotheek aan de le Dorpsstraat is inmiddels ook opgeheven en verplaatst naar Zeist-West in het pand De Clomp 3144.

L. Visser